
Ulusal Gıda Güvenliği Kapsamında
Arazi, Balıkçılık ve Ormanların Kullanım Hakkının
Sorumlu Yönetişimine İlişkin
Gönüllü Rehber

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü, Roma, 2022

Türkçeye Çeviren: Ekoloji ve Araştırma Derneđi, ANKARA, 2023

eva'nın, çeviriye dair notları	3
Önsöz	5
BÖLÜM 1 Giriş	6
1. Hedefler	6
2. Nitelik ve kapsam	7
BÖLÜM 2 Genel Hususlar	7
3. Sorumlu mülkiyet hakkı yönetişiminin ilkeleri	8
3A Genel prensipler	8
3B Uygulama ilkeleri	9
4. Mülkiyet hakkı ile ilgili hak ve sorumluluklar	10
5. Mülkiyetle ilgili politika, yasa ve organizasyonel çerçeve	11
6. Hizmet sağlamak	12
BÖLÜM 3 Mülkiyet haklarının ve görevlerinin yasal olarak tanınması ve tahsisi	14
7. Tedbirler	14
8. Kamu arazisi, balıkçılık ve ormanlar	15
9. Geleneksel mülkiyet hakkına sahip vatandaşlar	16
10. Resmi olmayan kullanım hakkı	18
BÖLÜM 4 Mülkiyet hakları ve sorumlulukların devirleri	19
11. Piyasalar	19
12. Yatırımlar	20
13. Arazi toplulaştırması ve yeniden düzenleme yaklaşımları	22
14. Restitüsyon	23
15. Yeniden dağıtım reformları	24
16. Kamulaştırma ve tazminat	26
BÖLÜM 5 Kullanım Hakkının Yönetimi	27
17. Kullanım hakları kayıtları	27
18. Değerleme	28
19. Vergilendirme	28
20. Düzenlenmiş mekânsal planlama	29
21. Mülkiyet haklarına ilişkin anlaşmazlıkların çözümü	29
22. Sınır aşan konular	30
BÖLÜM 6 İklim Değişikliğine ve Acil Durumlara Reaksiyon	31
23. İklim değişikliği	31
24. Doğal afetler	31
25. Arazinin mülkiyetine ilişkin çatışmalar	32
BÖLÜM 7 Tanıtım, Uygulama, İzleme Ve Değerlendirme	33

eva'nın, çeviriye dair notları

FAO tarafından 2022'de hazırlanan bu Rehber, Birleşmiş Milletler Çölleşmeyle Mücadele Sözleşmesinin (UNCCD) 15'nci Taraflar Konferansında (COP15), Sivil Toplum Kuruluşları Panelinde (CSO Panel) sıklıkla dile getirilmiştir. Rehber, arazi mülkiyeti ve bu mülkiyetin yönetimini ele almaktadır. eva tarafından 2023 yılında Türkçeye çevrilmiştir.

Metnin okunmasına yardımcı olmak üzere birkaç kavramla ilgili açıklama yapılma ihtiyacı duyulmuştur. Bu kavramlar, sırasıyla **arazi**, **mülkiyet** ve **yönetişim** kavramlarıdır. Bu açıklamalar, okuyucunun metni, daha akıcı daha anlaşılır bir şekilde okumasına yardımcı olacaktır.

- **Land** kelimesi, Türkçeye **arazi** olarak çevrilmiştir. Arazi; toprak, su, mineraller, bitkiler ve hayvanlardan oluşan sınırlı bir kaynaktır. UNCCD *arazi*yi, kısaca *karasal sistem* şeklinde tanımlamıştır. Karasal sistem toprak, bitki örtüsü ve diğer canlıları kapsayan ve içinde ekolojik ve hidrolojik süreçleri de barındıran bir sistemdir. Benzer bir şekilde Gündem 21 de *arazi*yi, kısaca Dünya'nın *karasal yüzey alanı* şeklinde tanımlamıştır. Bu karasal alan, yüzeyin hemen üstündeki ve altındaki biyosferin tüm niteliğini kuşatan alandır ki yüzeye yakın iklim, toprak ve yüzey şekilleri, yüzey suları (sığ göller, dereler ve bataklıklar), yüzeye yakın tortul katmanlar ve buna bağlı yeraltı su rezervleri, bitki ve hayvan popülasyonları (biyoçeşitlilik), insan yerleşim alanları, yapay yapıların (su depoları, kanallar, yollar, binalar vs.) tamamını kapsamaktadır. Dokümanda, arazinin tanımını ülkelerin kendilerine bırakılmıştır. Arazi kullanım türleri; tarım, orman, mera, sulak alanlar, yerleşim alanları ve diğer alanlar olarak sınıflandırılmaktadır. Arazi üzerinde yapılan faaliyetler arasında ise hayvancılık, balıkçılık, ekoturizm, arıcılık vb. birçok faaliyet yer almaktadır. Ancak bu Rehberde, arazi kullanım türü olarak sadece ormanın alındığı, fakat doküman genelinde tarımsal faaliyetlerden de bahsedildiği; faaliyet olarak da balıkçılığın alındığı fakat balıkçılık dışındaki faaliyetlere de yer verildiği görülmektedir. Dolayısıyla eva, dokümanın tamamında, **arazi**, **balıkçılık** ve **orman** üçlüsünün yerine sadece **arazi** kelimesini kullanmayı tercih etmiştir.
- **Tenure** kelimesi, Türkçeye **imtiyaz**, **ayrıcalık**, **mülkiyet**, **sahiplik**, **kullanım hakkı** olarak çevrilmektedir. Doküman genelinde de yer yer bu kelimelerin hepsi de kullanılmıştır. Bu kavram, bir doğal kaynakla ilgili hem *hakları* hem de *sorumlulukları*, *görevleri* kapsamaktadır. Birinin arazi üzerinde sahip olduğu hakları ve yükümlülüklerini söylemenin kısa yolu olarak tanımlanmaktadır. Bu hak ve yükümlülükler yasal olarak belgeyle oluşturulduğu gibi, geleneklerle de ortaya çıkabilir. Araziyle ilgili haklarımızdan bahsederken, sahiplenme veya kullanmayı kastederiz. Bu haklar, satın alma, kiraya verme, miras bırakmanın vb yanı sıra araziden tarımsal faaliyetlerle ekip biçmek, hayvancılıkla otlatmak, avlanmak için kullanmayı da kapsamaktadır. **Tenure rights** kavramında, doğal kaynağın sahibi olması gerekliliği bulunmamaktadır. Kaynak herhangi bir amaç için de kullanılabilir örneğin sahipliğinin olmadığı bir topraktan veya sudan ürün toplanması, hayvanların otlatılması gibi, buna başkasının sahip olduğu bir arazi, göl, nehir veya ormandan diğer bir kişi ya da grubun bir amaç için örneğin avlanma, balıkçılık

amacıyla kullanması da dâhildir. Dolayısıyla buradaki ince fark; arazi mülkiyet hakkı konuşurken, sadece belgeli sahipliği değil, belgesiz yani yılların getirdiği geleneksel kullanımın da konuşulması gerektiğidir. **Mülkiyet hakkı** bağlamında **arazinin** uluslararası bir tanımı yoktur. Kelimenin anlamı ulusal bağlamda tanımlanabilir. Araziyi korumak için sahibinin kim olduğu ve nasıl kullanıldığını tanımlamak yeterli değildir.

- *Dokümanda, yönetim için **governance (yönetişim)** kelimesi tercih edilmiştir. Yönetişim, mülkiyet hakkıyla ilgili hükümet, mahkemeler, ilgili diğer kurumlar, kurallar ve süreçleri de kapsayan bir kavram olarak kullanılmıştır. Yönetişimi, yönetimden ayıran ince fark şudur; herhangi bir konuyla ilgili olarak alınacak karar da o kararın etkileyeceği herkesin fikrinin alınması ve tüm sürecin açık, şeffaf, hesap verilebilir şekilde yürütülmesidir.*

Önsöz

Bu *Gönüllü Rehber*, mülkiyet hakkının yönetişimini iyileştirmeye rehberlik etmesi, ulusal gıda güvenliği kapsamında yeterli gıdaya erişim hakkının aşamalı olarak gerçekleştirilmesini desteklemek amacıyla hazırlanmıştır.

Rehber, sürdürülebilir kalkınma ilkelerine ve arazinin kalkınmadaki merkezi rolüne dayanarak, mülkiyet hakkı güvenliğine ve araziye adil erişimi teşvik ederek, açlığın ve yoksulluğun ortadan kaldırılmasına yönelik küresel ve ulusal çabalara katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Açlığın ve yoksulluğun ortadan kaldırılması ve çevrenin sürdürülebilir kullanımı, büyük ölçüde insanların araziye nasıl erişim sağladıklarına bağlıdır. Pek çok kişinin, özellikle de kırsal kesimdeki yoksulların geçimi, bu kaynaklara güvenli ve adil erişime ve bu kaynaklar üzerindeki kontrolüne dayanır. Bu kaynaklar, yiyecek ve barınma kaynağıdır, sosyal, kültürel ve dini uygulamaların temeli ve ekonomik büyümenin merkezi bir faktörüdür.

Arazi kullanım hakkının sorumlu yönetişimi, su ve mineral kaynaklar gibi diğer doğal kaynaklara erişim ve bunların yönetimiyle de bağlantılı olduğunu belirtmek gerekir. Her devletin kendine özgü doğal kaynak yönetimi olmakla birlikte, hazırlanan bu *Rehber* uygulamalar sırasında dikkate alınabilir.

İnsanların araziye nasıl erişecekleri, mülkiyet sistemleri aracılığıyla tanımlanır ve düzenlenir. Bu mülkiyet sistemleri, kimin, hangi kaynakları, ne kadar süreyle ve hangi koşullarda kullanabileceğini belirler. Sistemler, yazılı politikaların yanı sıra yazılı olmayan geleneklere ve uygulamalara da dayanabilir. Artan nüfusun gıda güvenliği gereksinimi, çevresel bozulma ve iklim değişikliği arazinin elverişliliğini azalttığından, mülkiyet sistemleri giderek daha fazla stresle karşı karşıya kalmaktadır. Yetersiz ve güvensiz mülkiyet hakkı, kırılganlığı, açlığı ve yoksulluğu artırır ve kullanıcılar kaynakların kontrolü için savaşıırken, çatışma ve çevresel bozulmaya neden olur.

Mülkiyet yönetişimi, arazinin kontrolü ve kullanımında, insanların haklarını ve görevlerini belirlemede çok önemli bir unsurdur. Zayıf yönetim nedeniyle birçok mülkiyet sorunu yaşanır. Zayıf yönetim, sosyal istikrarı, çevrenin sürdürülebilir kullanımını, yatırımları ve ekonomik büyümeyi de olumsuz etkiler. İnsanlar, yozlaşmış mülkiyet uygulamaları ya da mülkiyet haklarının korunamaması nedeniyle eğer evleri, arazileri ve geçim kaynakları üzerindeki mülkiyet haklarını kaybederlerse, açlık ve yoksullukla dolu bir hayata mahkûm edilebilirler. Zayıf yönetim şiddetli çatışmalara yol açtığında insanlar hayatlarını bile kaybedebilirler. Mülkiyet yönetişimi, yoksulluğu ve gıda güvensizliğini ortadan kaldırmaya yardımcı olan ve yatırımı teşvik eden sürdürülebilir sosyal ve ekonomik kalkınmayı geliştirir.

FAO ve ortaklarınca, mülkiyet yönetişimine ilişkin bir rehber geliştirme girişimi başlatılmıştır. Başlatılan bu girişim, Kasım 2004'teki 127'nci Oturumda ve 2006'daki Uluslararası Tarım Reformu ve Kırsal Kalkınma Konferansında (ICARRD) kabul edilmiş, Ulusal Gıda Güvenliğinde Yeterli Gıda Hakkının Aşamalı Gerçekleştirilmesini Destekleyen Gönüllü Rehberler (Gıda Hakkına İlişkin Gönüllü Rehber) üzerine inşa edilmiştir.

Ekim 2010'da Dünya Gıda Güvenliği Komitesi (CFS) 36'ncı Oturumunda, bu *Rehberin* geliştirilmesi için bir çalışma grubu kurulmasına karar vermiştir.

Bu *Rehberin* hazırlığında, Gıda Hakkına İlişkin Gönüllü Rehber, Sorumlu Balıkçılık Davranış Kuralları, Pestisitlerin Dağıtımı ve Kullanımına İlişkin Uluslararası Davranış Kuralları, Yapay Ormanların Sorumlu Yönetimi, Gönüllü Rehberler, Yangın Yönetimi Gönüllü Rehberleri, İlkeler ve Stratejik Eylemler gibi FAO'nun gönüllü diğer araçları, uluslararası kabul görmüş standartları yakından takip edilmiştir. Bu araçlar; strateji, politika, yasa, program ve faaliyet geliştirirken kullanılabilecek nispeten kısa belgelerdir. Bunlara, gerektiğinde belirli hususlar hakkında teknik ayrıntılar sağlayan ek rehberler, eğitim ve savunuculuk materyalleri ve uygulamaya yardımcı olacak çeşitli ek belgeler eşlik edebilir.

Rehber, 11 May 2012'de CFS'nin 38'nci Özel Oturumunda onaylanmıştır.

Rehber, Çalışma Grubu tarafından Haziran, Temmuz ve Ekim 2011 ve Mart 2012'deki oturumlarda biraz daha geliştirilmiş, öncesinde 2009-2010 döneminde kapsayıcı istişare toplantıları yapılmıştır. Brezilya, Burkina Faso, Etiyopya, Ürdün, Namibya, Panama, Romanya, Rusya Federasyonu, Samoa ve Vietnam'da bölgesel istişareler yapılmıştır. Bu bölgesel istişareler, 133 ülkeden kamu ve özel sektör, sivil toplum ve akademiye temsil eden yaklaşık 700 kişiyi bir araya getirmiştir. Sivil toplum için özel olarak düzenlenen dört istişare toplantısı, Afrika'da (Mali), Asya'da (Malezya), Avrupa, Orta ve Batı Asya'da (İtalya) ve Latin Amerika'da (Brezilya) 70 ülkeden yaklaşık 200 kişiyi bir araya getirmiştir. Özel sektör istişaresine 21 ülkeden, 70'den fazla kişi katılmıştır. Taslağın ilk versiyonunun iyileştirilmesi için kamu ve özel sektörden, sivil toplumdan, akademiye ve dünyanın dört bir yanından öneriler alınmıştır.

Rehber, insan hakları ve mülkiyet haklarını ele alan Binyıl Kalkınma Hedefleri de dâhil olmak üzere uluslararası ve bölgesel belgelerle tutarlıdır ve bunlardan yararlanılarak hazırlanmıştır. Mülkiyet yönetişimi konusunda bir iyileştirme yapılmak istendiğinde, bu *Rehberi* okuyanlara bu tür belgeleri düzenli olarak gözden geçirmeleri ve ek rehberlik almaları önerilir.

BÖLÜM 1 Giriş

1. Hedefler

1.1. Bu *Gönüllü Rehber*, arazi mülkiyet yönetişimini iyileştirmeyi amaçlamaktadır. Gıda güvenliği ve yeterli gıda hakkının aşamalı olarak gerçekleştirilmesi, yoksulluğun ortadan kaldırılması, sürdürülebilir geçim kaynakları, sosyal istikrar, konut güvenliği, kırsal kalkınma, çevrenin korunması ve sürdürülebilir sosyal ve ekonomik kalkınma hedefleriyle, kırılganlığa vurgu yaparak belirlenen ilkelerle *Rehberde*, herkesin yararı gözetilmeye çalışılır. *Rehberin* uygulanması yoluyla mülkiyet yönetişimini iyileştirmeye yönelik tüm programlar, politikalar ve teknik yardımlar, İnsan Hakları Evrensel Beyanname ve diğer uluslararası insan hakları belgeleri de dâhil olmak üzere devletlerin uluslararası hukuk kapsamındaki mevcut yükümlülükleriyle tutarlı olmalıdır.

1.2. Bu *Rehberin* amacı;

- Araziyi kullanma, yönetme ve kontrol etme haklarıyla ilgili sistemler için uluslararası kabul görmüş uygulamalar hakkında rehberlik edip, bilgi sağlayarak mülkiyet yönetişimini geliştirmek,
- Bu kaynaklar üzerinde var olan mülkiyet hakları yelpazesini düzenleyen politika, yasal ve kurumsal çerçevenin iyileştirilmesine ve geliştirilmesine katkıda bulunmak,
- Şeffaflığı artırmak ve mülkiyet sistemlerinin işleyişini iyileştirmek,
- Uygulayıcı kurumların, adli makamların, yerel yönetimlerin, çiftçilerin ve küçük ölçekli üreticilerin, ilgili örgütlerin, sivil toplumun, özel sektörün, akademi ve mülkiyet yönetimi ile ilgili tüm kişiler arasındaki işbirliğini teşvik etmek ve kapasitelerini geliştirmek.

2. Nitelik ve kapsam

2.1. Bu gönüllü bir *Rehberdir*.

2.2. *Rehber*, ulusal ve uluslararası hukuk kapsamındaki mevcut yükümlülükler, geçerli bölgesel ve uluslararası belgeler kapsamındaki gönüllü taahhütler dikkate alınarak yorumlanmalı ve uygulanmalıdır. *Rehber*, insan haklarını ele alan ve arazi için güvenli mülkiyet hakkı sağlayan ulusal, bölgesel ve uluslararası ve ayrıca yönetişimi geliştirmeye yönelik girişimleri de destekler. Bu *Rehberdeki* hiçbir şey, bir devletin uluslararası hukuk uyarınca tabi olabileceği herhangi bir yasal yükümlülüğü sınırlayıcı veya engelleyici olarak okunmamalıdır.

2.3. *Rehberdeki* ilkeler, devletler, uygulayıcı kurumlar, adli makamlar, yerel yönetimler, çiftçiler ve küçük ölçekli üreticiler, örgütler, sivil toplum, özel sektör ve akademi tarafından, mülkiyet yönetimini değerlendirmek, gelişmeleri tanımlamak ve bunları uygulamak üzere kullanılabilir.

2.4. *Rehberdeki* ilkeler küreseldir. Bunlar, ulusal bağlamı dikkate alarak, tüm ülke ve bölgeler tarafından, kamu ve özel dahil olmak üzere her türlü mülkiyet yönetişimi için kullanılabilirler.

2.5. *Rehberdeki* ilkeler, ulusal hukuk sistemlerine ve kurumlarına uygun olarak yorumlanmalı ve uygulanmalıdır.

BÖLÜM 2 Genel Hususlar

Bu bölüm, arazi mülkiyet hakkının yönetişimini, hak ve sorumluluklarla ilgili politika, yasal ve organizasyonel yapısını sunulan hizmetler çerçevesinde ele almaktadır.

Mülkiyet hakkının yönetişiminde, uluslararası insan hakları belgeleri bağlamında devletlerin yükümlülükleri vardır. Bu Bölüm, madde 2.2'ye uygun olarak okunmalıdır.

3. Sorumlu mülkiyet hakkı yönetişiminin ilkeleri

3A Genel prensipler

3.1. Devletler;

1. Tüm meşru hak sahiplerini ve onların haklarını tanımalı ve saygı göstermelidir. Resmi olarak kayıtlı olsun ya da olmasın meşru hak sahiplerinin ve onların haklarının kayıt altına alınması, başkalarının mülkiyet haklarını ihlal edilmemesi ve mülkiyet hakkı ile ilgili görevlerin yerine getirilmesi için makul önlemler almalıdır.
2. Mülkiyet hakkını, tehditlere ve ihlallere karşı korumalıdır. Hak sahiplerini, ulusal ve uluslararası hukuk kapsamındaki mevcut yükümlülükleriyle bağdaşmayan, zorunlu tahliyeler de dahil olmak üzere, kullanım hakkının keyfi olarak kaybedilmesine karşı korumalıdır.
3. Meşru kullanım hakkını teşvik etmeli ve kolaylaştırmalıdır. Hizmetlerin herkes tarafından erişilebilir olmasını sağlamak gibi, kullanım haklarının tam olarak gerçekleştirilmesini veya haklarla ilgili işlem yapılmasını teşvik etmek ve kolaylaştırmak için aktif önlemler almalıdır.
4. Meşru kullanım hakkı ihlalleriyle başa çıkmak için adalete erişim sağlamalıdır. Yargı makamları aracılığıyla, mülkiyet haklarına ilişkin anlaşmazlıkları çözmek için herkese etkili ve erişilebilir araçlar sağlamalı ve sonuçların ekonomik ve hızlı bir şekilde uygulanmasını sağlamalıdır. Mülkiyetin, kamusal amaçlarla alındığı durumlarda, derhal ve adil tazminat sağlamalıdır.
5. Mülkiyet anlaşmazlıklarını, şiddetli çatışmaları ve yolsuzluğu önlemelidir. Mülkiyet anlaşmazlıklarının ortaya çıkmasını ve şiddet içeren çatışmalara dönüşmesini önlemek için aktif önlemler almalıdır. Yolsuzluğun her biçimde, her düzeyde ve her ortamda önlenmesi için çaba göstermelidir.

- 3.2. Ticari işletmeler de dâhil olmak üzere devlet dışı aktörlerin, insan haklarına ve meşru mülkiyet haklarına saygı gösterme sorumlulukları vardır. Ticari işletmeler, başkalarının insan haklarını ve mülkiyet kullanım haklarını ihlal etmekten kaçınmak için gereken özeni göstermelidir. İşletmelerin, insan hakları ve meşru mülkiyet hakları konusunda, olumsuz etkileri önlemek ve gidermek için risk yönetim sistemleri olmalıdır. İşletmeler, insan hakları ve meşru kullanım hakları üzerinde olumsuz etkilere neden olan veya giderilen durumlar için, operasyonel düzeyde etkili şikayet mekanizmaları da dahil olmak üzere çözüm sağlamak için yargı dışı mekanizmalar sağlamalı ve işbirliği yapmalıdır. İşletmeler, insan hakları ve meşru kullanım hakları üzerinde mevcut veya muhtemel etkiyi belirlemeli ve değerlendirmelidir. Devletler, uluslararası yükümlülüklerine uygun olarak, ticari işletmelerin insan hakları ve meşru mülkiyet hakları üzerindeki olumsuz etkilerine karşı etkili yargı yollarına erişim sağlamalıdır. Çokuluslu şirketlerin söz konusu olduğu durumlarda, bu şirketlerin menşei olduğu ülkenin, hem bu şirkete hem de ev

sahibi devlete karşı, insan haklarının ve meşru mülkiyet haklarının kötüye kullanılması için yardımcı olma rolleri vardır. Devletler, devlet mülkiyetinde olan/ devlet tarafından kontrol edilen/ devlet kurumlarından önemli ölçüde destek ve hizmet alan ticari işletmelerin insan haklarını ve meşru mülkiyet haklarını ihlallerine karşı koruma sağlamak için ek adımlar atmalıdır.

3B Uygulama ilkeleri

Bu uygulama ilkeleri, arazi mülkiyet haklarının sorumlu yönetişimine katkıda bulunmak için gereklidir.

1. **İnsan onuru:** Tüm bireylerin doğasında bulunan onurun, eşit ve devredilemez insan hakkı olduğunu tanımak,
2. **Ayrımcılık yapmama:** Hiç kimseyi, yasa ve politikaların yanı sıra uygulamada da ayrımcılığa maruz bırakmamak,
3. **Eşitlik ve adalet:** Bireyler arasında eşitliği, farklılığı kabul ederek, ulusal bağlamda kadınlar, erkekler, gençler, kırılğan ve marjinal kişiler olmak üzere herkesin araziye erişimini eşitliği sağlamak için pozitif eylemlerde bulunmayı kabul etmek,
4. **Cinsiyet eşitliği:** Kadınlar ve erkekler arasındaki farklılıkları kabul ederek, gerektiğinde fiili eşitliği hızlandırmayı amaçlayan özel önlemler alarak, kadınların ve erkeklerin tüm insan haklarından eşit şekilde yararlanma hakkını sağlamak; devletler kadınların ve kızların, medeni durumlarından bağımsız olarak arazi üzerinde eşit mülkiyet kullanım hakkına ve toprağa erişim hakkına sahip olmalarını sağlamalıdır.
5. **Bütünsel ve sürdürülebilir yaklaşım:** Doğal kaynakların kullanımının birbiriyle bağlantılı olduğunu kabul ederek, bunu entegre ve sürdürülebilir bir yaklaşımla yönetmek,
6. **İstişare ve katılım:** Meşru mülkiyet haklarına sahip olanlar ile etkilenebilecek olanlar arasında ilişki kurulması, onların desteğinin alınması, karar alınmadan önce görüşlerinin dikkate alınması; farklı taraflar arasındaki güç dengesizliklerinin dikkate alınması, bireylerin ve grupların ilgili karar alma süreçlerine aktif, özgür, etkili, anlamlı ve bilgili katılımının sağlanması,
7. **Hukukun üstünlüğü:** Duyurunun geçerli dillerde ve geniş çapta yapılması, herkes için eşit şekilde uygulanması ve bağımsız olarak karara bağlanması, ulusal ve uluslararası hukuk kapsamındaki mevcut yükümlülüklerle tutarlılığının sağlanması,
8. **Şeffaflık:** Politikaların, yasaların ve prosedürlerin geçerli dillerde açıkça tanımlanması, geniş çapta duyurulması,

9. **Hesap verebilirlik:** Bireylerin, kamu kurumlarının ve kamu dışındaki aktörlerin eylem ve kararlarından dolayı hukukun üstünlüğü ilkelerine göre sorumlu tutulması,
10. **Sürekli gelişme:** Devletlerin, mülkiyet yönetişimini izlemek ve analiz etmek için mekanizmalar geliştirmesi,

4. Mülkiyet hakkı ile ilgili hak ve sorumluluklar

- 4.1. Arazi faaliyetleri, insan haklarının uygulanması, gıda güvenliği, yoksulluğun ortadan kaldırılması, sürdürülebilir geçim kaynakları, sosyal istikrar, barınma, güvenlik, kırsal kalkınma, sosyal ve ekonomik büyüme için merkezi öneme sahip olduğundan devletler mülkiyet hakkının sorumlu yönetişimini sağlamaya çalışmalıdır.
- 4.2. Devletler, mülkiyet hakkı ve yönetimiyle ilgili tüm eylemlerin, ulusal ve uluslararası hukuk kapsamındaki mevcut yükümlülüklerle ve geçerli bölgesel ve uluslararası belgeler kapsamındaki gönüllü taahhütlere gereken dikkate alarak tutarlı olmasını sağlamalıdır.
- 4.3. Tüm taraflar, özel mülkiyet de dâhil olmak üzere hiçbir mülkiyet hakkının mutlak olmadığını kabul etmelidir. Tüm kullanım hakları, başkalarının hakları ve devletlerin kamusal amaçlar için gerekli olan önlemleri ile sınırlıdır. Bu tür önlemler, çevrenin korunması da dâhil olmak üzere genel refahın geliştirilmesi amacıyla ve devletlerin insan hakları yükümlülükleriyle tutarlı olarak kanunla belirlenmelidir. Mülkiyet hakları, görevlerle de dengelenir. Herkes arazinin, uzun vadeli korunmasına ve sürdürülebilir kullanımına saygı duymalıdır.
- 4.4. Ulusal hukuka uygun olarak mülkiyet haklarının incelenmesine dayanarak, devletler yasalarla korunmayan meşru mülkiyet haklarının yasal olarak tanınmasını sağlamalıdır. Mülkiyet haklarını güvence altına alan politika ve yasalar ayrımcı olmamalı ve cinsiyete duyarlı olmalıdır. Devletler, meşru kabul edilen hak kategorilerini geniş çapta kamuya açık kurallar aracılığıyla tanımlamalıdır. Her tür görev süresi, tüm kişilere, devletlerin ulusal ve uluslararası hukuk kapsamındaki mevcut yükümlülükleriyle bağdaşmayan zorla tahliyelere, tacize ve diğer tehditlere karşı yasal korumayı garanti eden kullanım güvenliği sağlamalıdır.
- 4.5. Devletler, mülkiyet kullanım haklarını korumalı ve insanların keyfi olarak tahliye edilmemesini, bu hakların başka şekilde ortadan kaldırılmamasını veya ihlal edilmemesini sağlamalıdır.
- 4.6. Devletler, medeni durumdaki değişiklik, yasal durumdaki boşluklar, finansal kaynaklara erişim sorunları dahil, kullanım haklarıyla ilgili her türlü ayrımcılığı ortadan kaldırmalı ve yasaklamalıdır. Devletler, miras alma ve miras bırakma hakkı da dahil, kadınlar ve erkekler için eşit kullanım hakkı sağlamalıdır. Bu eylemler, ulusal mevzuat ve uluslararası hukuk kapsamındaki yükümlülükler, bölgesel ve uluslararası belgeler kapsamındaki gönüllü taahhütlerle de tutarlı olmalıdır.

- 4.7. Kişilerin hayatlarını idame ettirmek amacıyla yaptıkları eylemlerin imtiyaz hakkını elde edemedikleri, ilgili kurumlara, yargıya erişemedikleri veya imtiyaz haklarını etkileyebilecek süreçlere katılamadıkları durumlarda, devletler, ayırım gözetmeden, cinsiyete duyarlı yardım sağlamayı düşünmelidir.
- 4.8. Tüm insan haklarının evrensel, bölünmez, birbirine bağlı ve birbiriyle ilişkili olduğu göz önüne alındığında, arazi kullanım hakkının yönetimi, yalnızca araziye erişim ve bunların kullanımıyla doğrudan bağlantılı hakları değil, aynı zamanda tüm medeni, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel hakları da hesaba katılmalıdır. Devletler bunu yaparken, köylülerin, vatandaşların, balıkçıların, hayvancılıkla uğraşanların, ırgatların hakları da dâhil olmak üzere insan haklarına saygı göstermeli ve bunları korumalı, bireyler ve arazinin savunmasına yönelik çalışan derneklerle iş yaparken insan haklarına dair yükümlülükleri yerine getirmelidir.
- 4.9. Devletler, mülkiyet haklarına ilişkin anlaşmazlıkları çözmek için alternatif yollar da dahil olmak üzere, tarafsız, yetkin, yargı ve idari organlar aracılığıyla, zamanında, makul fiyatlı ve etkili yöntemlere erişim imkanını ve temyiz hakkını da içerebilecek çözümler sağlamalıdır. Bu tür çözümler ivedi olarak uygulanmalı, iade, tazminat, telafi ve onarım konularını da içermelidir. Devletler, madde 6.6 ve 21.6'da belirtilen, korunmasız ve dışlanmış kişilerin bu tür araçlara erişimini sağlamak için çaba göstermelidir. Devletler, insan hakları ihlal edilen herkesin bu tür uyuşmazlık çözümü ve çözüm yollarına erişimini sağlamalıdır.
- 4.10. Devletler, mülkiyet yönetimi konularıyla ilgili politikaların, kanunların ve bölgesel kalkınma kararlarının oluşturulması ve uygulanması aşamalarında araziyi kullananların katılımını memnuniyetle karşılamalı ve kolaylaştırmalıdır.

5. Mülkiyetle ilgili politika, yasa ve organizasyonel çerçeve

- 5.1. Devletler, arazi kullanım süresinin sorumlu yönetişimini teşvik eden politika, yasal ve örgütsel çerçeveler sağlamalı ve sürdürmelidir. Bu çerçeveler, hukuk sistemi, kamu hizmeti ve yargı makamlarına yönelik daha geniş reformlara bağımlıdır ve bu reformlar tarafından desteklenmektedir.
- 5.2. Devletler, görev süresi yönetimine ilişkin politika, yasal ve örgütsel çerçevelerin, ulusal ve uluslararası hukuk kapsamındaki mevcut yükümlülükleriyle ve uygulanabilir bölgesel ve uluslararası belgeler kapsamındaki gönüllü taahhütleri dikkate alarak tutarlı olmasını sağlamalıdır.
- 5.3. Devletler, yetki yönetimine ilişkin politika, yasal ve örgütsel çerçevelerin, ulusal yasalara uygun olarak, şu anda yasalarla korunmayan meşru örfi mülkiyet hakları da dahil olmak üzere meşru mülkiyet haklarını tanımasını ve bunlara saygı duymasını; mülkiyet haklarının kullanımını kolaylaştırmayı, teşvik etmeyi ve korumayı sağlamalıdır. Devletler, ayrımcı olmayan ve sosyal eşitliği teşvik eden ve cinsiyet eşitliği sağlayan çerçeveler

geliştirmelidir. Çerçevesler, arazinin kullanımında birbiriyle ilişkileri yansıtmalı ve bunların yönetimine entegre bir yaklaşım oluşturmalıdır.

- 5.4. Devletler, kadınların ve kızların mülkiyetle kullanım haklarıyla ilgili olarak karşılaştıkları belirli engelleri dikkate almalı, yasal ve politik çerçevelerin kadınlara yeterli koruma sağlamasını, kadınların mülkiyet haklarını tanıyan yasaların uygulanmasını ve yürürlüğe girmesini sağlamak için önlemler almalıdır. Devletler, kadınların erkeklerle eşitlik temelinde, çalışma haklarına ilişkin sözleşme yapabilmelerine yasal olarak imkan sağlamalı, kadınların mülkiyet haklarını savunmalarını sağlayacak hukuki hizmetler ve diğer yardımları sağlamaya çalışmalıdır.
- 5.5. Devletler, etkilenen tüm tarafları içeren katılımcı süreçler aracılığıyla, hem erkeklerin hem de kadınların en baştan dahil edilmesini sağlayarak ilgili politikalar, yasalar ve prosedürler geliştirmelidir. Politikalar, yasalar ve prosedürler uygulama kapasitesini dikkate almalıdır. Cinsiyete duyarlı yaklaşımları içermeli, uygulanabilir dillerde açıkça ifade edilmeli ve geniş çapta duyurulmalıdır.
- 5.6. Devletler, halka hizmetleri en etkin biçimde sunabilecek hükümet yetkililerine sorumluluklar vermelidir. Devletler, arazi mülkiyetiyle ilgilenen kurumların rol ve sorumluluklarını açıkça tanımlamalıdır. Devletler, uygulayıcı kurumlar ile yerel yönetimler, vatandaşlar arasında koordinasyonu sağlamalıdır.
- 5.7. Devletler, uygun olduğu şekilde politika, yasal ve örgütsel çerçevelerin geliştirilmesine ve uygulanmasına katkıda bulunmak için sivil toplum, özel sektör ve akademi için fırsatları tanımlamalı ve tanıtmalıdır.
- 5.8. Devletler ve diğer taraflar, etkinliklerini sürdürmek için politika, yasal ve örgütsel çerçeveleri düzenli olarak gözden geçirmeli ve izlemelidir. Uygulayıcı kurumlar ve yargı makamları, hizmetleri iyileştirmek ve şeffaf süreçler ve karar verme yoluyla yolsuzluğu önlemeye çalışmak için sivil toplum, kullanıcı temsilcileri ve daha geniş ilişki kurmalıdır. Değişiklikler ve bunların beklenen etkileri hakkındaki bilgiler açıkça belirtilmeli ve uygulanabilir dillerde geniş çapta duyurulmalıdır.
- 5.9. Devletler, mülkiyet haklarına ilişkin politika ve yasaların siyasi, yasal, sosyal, kültürel, dini, ekonomik ve çevresel olarak daha geniş bağlamda geçerli olduğunu kabul etmelidir. Daha geniş bağlamların değiştiği, mülkiyet kullanım reformlarının gerekli olduğu durumlarda, devletler önerilen reformlar üzerinde ulusal bir fikir birliği geliştirmeye çalışmalıdır.

6. Hizmet sağlamak¹

- 6.1. Devletler, uygulayıcı kurumların ve adli makamların, politikaları ve yasaları zamanında, etkili ve cinsiyete duyarlı bir şekilde uygulamaları için kaynakların izin verdiği ölçüde beşeri, fiziksel, mali kapasiteye sahip olmasını sağlamalıdır. Her düzeyde personel

¹ Bu bölüm, özellikle 17 ile 20 numaralı maddelere rehberlik etmektedir.

sürekli eğitim almalı, cinsiyet ve sosyal eşitliğin sağlanması dikkate alınarak işe alınmalıdır.

- 6.2. Devletler, mülkiyet hakkı ve yönetimiyle ilgili hizmetlerin sunumunun, ulusal ve uluslararası hukuk kapsamındaki mevcut yükümlülükler, bölgesel ve uluslararası belgeler kapsamındaki gönüllü taahhütlerle tutarlı olmasını sağlamalıdır.
- 6.3. Devletler, mülkiyet haklarını korumak, bu hakların kullanılmasını teşvik etmek ve kolaylaştırmak ve anlaşmazlıkları çözmek için hızlı, erişilebilir ve ayrımcı olmayan hizmetler sağlamalıdır. Devletler, gereksiz yasal ve usule ilişkin gereklilikleri ortadan kaldırmalı ve mülkiyet haklarıyla ilgili engellerin üstesinden gelmeye çalışmalıdır. Devletler, uygulayıcı kurumların ve adli makamların hizmetlerini gözden geçirmeli, iyileştirmeler yapmalıdır.
- 6.4. Devletler, uygulayıcı kurumların ve adli makamların, uzak yerlerde olanlar da dahil olmak üzere, nüfusun tamamına hizmet vermesini sağlamalıdır. Hizmetler, yerel olarak uygun teknoloji kullanılarak hızlı ve verimli bir şekilde sağlanmalıdır. Personelin, politikaları ve yasaları güvenilir ve tutarlı bir şekilde uygulayabilmesi için yönergeler oluşturulmalıdır. Mülkiyetin güvenliğini veya adaletin kalitesini tehdit etmeden prosedürler basitleştirilmelidir. İlgili dillerde, yaygın olarak, kullanıcıların hakları ve sorumlulukları konusunda bilgilendiren açıklayıcı materyaller hazırlanmalıdır.
- 6.5. Devletler, mülkiyet haklarına ilişkin mekansal ve diğer bilgilerin, kamu kurumları, vatandaşlar, sivil toplum örgütleri, özel sektör, akademi ve toplum tarafından etkili şekilde kullanılması için şeffaf şekilde paylaşımını teşvik edecek politikalar ve yasalar oluşturmalıdır. Bilginin paylaşımı için bölgesel ve uluslararası standartlar dikkate alınarak ulusal standartlar geliştirilmelidir.
- 6.6. Devletler, idari ve adli hizmetlere erişemeyen hassas veya marjinal grupları desteklemek için ek önlemler almalıdır. Bu önlemler, uygun fiyatlı adli yardım desteği, avukat desteği, uzakta yaşayanlar için mobil hizmet desteği sağlanmasını da içerebilir.
- 6.7. Devletler, kurumları ve yargı makamlarını, etik davranışa dayalı bir kültürü geliştirmeye teşvik etmelidir. Kurumlar ve adli makamlar, standartları yükseltmek ve hizmetlerin kalitesini iyileştirmek, beklentileri karşılamak için anketler ve odak gruplar aracılığıyla düzenli olarak geri bildirim almalıdır. Performans standartları yayınlanmalı ve sonuçlar düzenli olarak raporlanmalıdır. Kullanıcılar, ya kurum içinde idari inceleme gibi ya da dışarıdan bağımsız inceleme, ombudsman aracılığıyla şikayetlerin inceleneceği araçlara sahip olmalıdırlar.
- 6.8. Mülkiyet haklarıyla ilgili hizmetlerin görülmesi için profesyonel dernekler, etik davranışlar geliştirmeli, duyurmalı ve bunların uygulanmasını izlemelidir. Kamu ve özel sektör tarafları, geçerli etik standartlara uymalı ve ihlal durumunda disiplin cezasına tabi tutulmalıdır. Bu tür derneklerin olmadığı durumlarda, devletler bu yapıların kurulmasına uygun ortam sağlamalıdır.
- 6.9. Devletler, mülkiyetle ilgili yolsuzluğu önlemek için çaba göstermelidir. Bunu, özellikle istişare ve katılım, hukukun üstünlüğü, şeffaflık ve hesap verebilirlik yoluyla yapmalıdır.

Devletler, güçler ayrılığı sağlayarak, gücün keyfi kullanımını sınırlandırarak, çıkar çatışmalarını ele alarak, açık kurallar ve düzenlemeleri benimseyerek yolsuzlukla mücadele tedbirlerini uygulamalıdır. Devletler, uygulayıcı kurumların kararlarının idari ve/veya yargısal denetimini sağlamalıdır. Mülkiyet yönetimi üzerinde çalışan personel, eylemlerinden sorumlu tutulmalıdır. Görevlerini etkin bir şekilde yerine getirmeleri için gerekli araçlar sağlanmalıdır. Görevlerine müdahale edilmelerine karşı ve yolsuzluğu bildirdikleri durumda koruma sağlanmalıdır.

BÖLÜM 3 Mülkiyet haklarının ve görevlerinin yasal olarak tanınması ve tahsisi

Bu bölüm, gayri resmî mülkiyet haklarının yanı sıra, vatandaşların alışılmış mülkiyet haklarının yasal olarak tanınması ve mülkiyet haklarının kamu sektörü tarafından sahip olunan veya kontrol edilen arazi tahsisi hususunda arazi kullanım haklarının yönetimine değinmektedir.

7. Tedbirler

- 7.1. Devletler, arazi mülkiyet haklarını yasal olarak tanıyıp, tahsis ettiğinde; halihazırda yasalarla korunmayan meşru mülkiyet hakları da dahil olmak üzere, başkalarının mülkiyet haklarını ihlal etmekten veya bunları ortadan kaldırmaktan kaçınmak için ulusal yasalara uygun olarak önlemler almalıdır. Özellikle, kadınlar ve kırılgan gruplar için tedbirler alınmalıdır.
- 7.2. Devletler, mülkiyet hakkının ve sorumluluğunun yasal olarak tanınması ve tahsisiyle ilgili tüm eylemlerin, ulusal ve uluslararası mevzuattaki yükümlülüklerle, bölgesel ve uluslararası belgelerdeki gönüllü taahhütlerle tutarlı olmasını sağlamalıdır.
- 7.3. Devletler, mülkiyet haklarının tanınması veya tahsisini planlayacakları durumlarda, öncelikle kayıtlı olsun ya da olmasın mevcut tüm mülkiyet haklarını ve hak sahiplerini tanımlamaları gerekir. Geleneksel kullanım hakkı sistemlerine sahip olanlar, küçük toprak sahipleri ve etkilenebilecek diğer herkes, yani tüm vatandaşlar 3B.6 ve 9.9 maddeleriyle tutarlı olarak istişare sürecine dâhil edilmelidir. Vatandaşlar, haklarının tanınmadığına inanıyorlarsa, devlet tarafından madde 4.9'a uygun olarak adalete erişim sağlanmalıdır.
- 7.4. Devletler, yeni tanınan kullanım haklarında kadın ve erkeklerin aynı haklardan yararlanmalarını ve bu hakların kayıtlara yansıtılmasını sağlamalıdır. Mümkün olduğunda, bireylerin mülkiyet haklarının yasal olarak tanınması ve tahsisi, yoksullara ve korunmasızlara mülkiyet haklarının yasal olarak tanınması için tam fırsatlar sağlamak üzere, ulusal önceliklere uygun olarak ve alandan alana gelişerek, sistematik olarak yapılmalıdır. Özellikle yoksullara ve savunmasız kişilere hukuki destek sağlanmalıdır. Mülkiyet haklarının eşleştirilmesi de dahil olmak üzere, kullanım hakları kayıtları ilk oluşturulduğunda şeffaflığı artırmak için yerele uygun yaklaşımlar kullanılmalıdır.

- 7.5. Devletler, kullanım hakları tanınan veya yeni kullanım hakları verilen kişilerin, hakları ve görevleri hakkında tam bilgiye sahip olmalarını sağlamalıdır. Gerektiğinde haklarından yararlanabilmeleri ve görevlerini yerine getirebilmeleri için bu kişilere destek sağlanmalıdır.
- 7.6. Mülkiyet haklarının yasal olarak tanınmasının mümkün olmadığı durumlarda, devletler, ulusal ve uluslararası hukuk kapsamındaki mevcut yükümlülükleriyle ve bu rehberin ilkeleriyle bağdaşmayan zorunlu tahliyeleri önlemelidir.

8. Kamu arazisi, balıkçılık ve ormanlar

- 8.1. Arazinin, devletin sahipliğinde veya kontrolünde olduğu yerlerde, devletler bu kaynakların kullanımı ve kontrolünü daha geniş sosyal, ekonomik ve çevresel hedefler ışığında belirlemelidir. Devletler, tüm eylemlerin, ulusal ve uluslararası hukuk kapsamındaki mevcut yükümlülüklerle ve uygulanabilir bölgesel ve uluslararası belgeler kapsamındaki gönüllü taahhütleri dikkate alarak tutarlı olmasını sağlamalıdır.
- 8.2. Arazinin devletin sahipliğinde veya kontrolünde olduğu yerlerde, bireylerin meşru mülkiyet hakları, geleneksel kullanım hakkı sistemlerine sahip olanlar da dâhil olmak üzere, ulusal ve uluslararası hukuk kapsamındaki mevcut yükümlülüklerle ve uygulanabilir bölgesel ve uluslararası belgeler kapsamındaki gönüllü taahhütlere uyumlu olarak tanınmalı, bunlara saygı gösterilmeli ve korunmalıdır. Bu amaçla, meşru kullanım hakkı kategorileri, şeffaf bir süreç aracılığıyla ve ulusal hukuka uygun olarak açıkça tanımlanmalı ve duyurulmalıdır.
- 8.3. Ortak olarak kullanılan ve yönetilen kamuya ait araziler bulunduğu dikkate alınarak devletler, bu tür alanların ortak kullanım sistemlerini tahsisi süreci ve yönetimi de dahil tanımalı ve korumalıdır.
- 8.4. Devletler, sahip oldukları veya kontrol ettikleri araziyle ilgili güncel kullanım hakkı bilgilerini, erişilebilir envanterler oluşturarak ve bakımını yaparak oluşturmaya gayret göstermelidir. Bu tür envanterler, idareden sorumlu kurumların yanı sıra vatandaşın ve özel sektörün sahip olduğu meşru imtiyaz haklarını da kaydetmelidir. Devletler, mümkün olduğunda, halka açık mülkiyet haklarının, vatandaşların ve geleneksel kullanım hakkı sistemlerine sahip diğer toplulukların ve özel sektörün mülkiyet haklarıyla birlikte tek bir kayıt sisteminde kaydedilmesini veya ortak bir çerçeve ile bunlara bağlanmasını sağlamalıdır.
- 8.5. Devletler, sahip olduğu veya kontrol ettiği araziden hangilerinin kamu sektörü tarafından muhafaza edilip kullanılacağını, hangilerinin başkalarının kullanımına, hangi koşullar altında verileceğini belirlemelidir.
- 8.6. Devletler, kamuya ait arazinin kullanımı ve kontrolü için politikalar geliştirmeli, kamuya duyurmalı ve buralardan elde edilen faydaların adil dağıtımını teşvik eden politikalar geliştirmeye çalışmalıdır. Politikalar, başkalarının kullanım haklarını dikkate almalı, bu rehberdeki ilkelere uygun olarak, etkilenebilecek herkes istişare sürecine dâhil

edilmelidir. Bu kaynakların yönetimi ve bunlarla ilgili işlemler, kamu politikalarının yerine getirilmesinde etkin, şeffaf ve hesap verebilir bir şekilde gerçekleştirilmelidir.

- 8.7. Devletler, mülkiyet haklarının başkalarına tahsisini ve uygun olduğu hallerde mülkiyet yönetişimine ilişkin sorumlulukların devredilmesini kapsayan politikalar geliştirmeli ve kamuya duyurmalıdır. Kullanım haklarının tahsisine ilişkin politikalar daha geniş sosyal, ekonomik ve çevresel hedeflerle tutarlı olmalıdır. Geleneksel olarak araziyi kullanan vatandaşlar, kullanım haklarının yeniden tahsisinde dikkate alınmalıdır. Politikalar belirlenirken, etkilenebilecek herkes istişare, katılım ve karar alma süreçlerine dahil edilmelidir. Bu tür politikalar, kullanım haklarının tahsisi insanların geçim kaynaklarını kaynaklara meşru erişimden mahrum bırakarak tehdit etmeyecek politikalar olmalıdır.
- 8.8. Devletler, sınırlı kullanımdan tam mülkiyete kadar çeşitli şekillerde imtiyaz haklarını tahsis etme yetkisine sahiptir. Politikalar, imtiyaz hakları ve hak sahipleri alanını tanımalıdır. Politikalarda, tarihi kullanıma dayalı tahsis veya diğer araçlar gibi hakların tahsis yollarını belirtmelidir. Gerektiğinde imtiyaz hakkı tahsis edilenlere, haklarından yararlanmaları konusunda destek verilmelidir.. Devlet, kendisine tahsis edilen arazi, balıkçılık ve ormanlar üzerinde herhangi bir kontrole sahip olup olmadığına karar vermelidir.
- 8.9. Devletler, herkes için açık, erişilebilir ve anlaşılır basit prosedürler kullanarak, mülkiyet hakkı yönetişimini şeffaf ve katılımcı yollarla tahsis etmelidir. Cinsiyete duyarlı mesajlar da dahil olmak üzere tüm potansiyel katılımcılara geçerli dillerdeki bilgiler sağlanmalıdır. Mümkün olduğu durumlarda devlet, yeni tahsis edilen kullanım haklarının diğer kullanım haklarıyla birlikte tek bir kayıt sisteminde kaydedilmesini veya ortak bir çerçeveye birbirine bağlanmasını sağlamalıdır. Devlet ve devlet dışı aktörler, mülkiyet haklarının tahsisinde yolsuzluğu önlemek için daha fazla çaba göstermelidir.
- 8.10. Kaynakların izin verdiği ölçüde devletler, araziden sorumlu organların insani, fiziksel, mali ve diğer türde kapasiteye sahip olmasını sağlamalıdır. Yetkinin devredildiği durumlarda, sorumluluklarını yerine getirebilmeleri için eğitim ve diğer desteklerin sağlanması gerekir.
- 8.11. Devletler, gıda güvenliği ve yoksulluğun ortadan kaldırılması üzerindeki cinsiyete göre farklı etkiler ve bunların sosyal, ekonomik ve çevresel etkileri de dahil olmak üzere tahsis programlarının sonuçlarını izlemeli ve gerektiği şekilde düzeltici önlemler almalıdır.

9. Geleneksel mülkiyet hakkına sahip vatandaşlar

- 9.1. Devlet ve devlet dışı aktörler, arazinin tüm vatandaşlar için sosyal, kültürel, manevi, ekonomik, çevresel ve politik değere sahip olduğunu kabul etmelidir.
- 9.2. Arazi üzerinde öz yönetim uygulayan geleneksel mülkiyet sistemlerine sahip vatandaşların, kadınların eşit erişiminin sağlanmasına özel önem vererek, hakların eşitlikçi, güvenli ve sürdürülebilirliğini teşvik etmeli ve sağlamalıdır. Ortak kullanım sistemleri de dahil olmak üzere tüm üyelerin, erkek, kadın ve gençlerin kararlara etkili

katılımı teşvik edilmelidir. Gerektiğinde, vatandaşların karar alma süreçlerine ve kendi imtiyaz sistemlerinin yönetimine tam olarak katılma kapasitelerinin artırılması konusunda yardım edilmelidir.

- 9.3. Devletler, tüm eylemlerin, ulusal ve uluslararası hukuk kapsamındaki yükümlülüklerle ve ilgili bölgesel ve uluslararası belgeler kapsamındaki gönüllü taahhütlerle tutarlı olmasını sağlamalıdır.
- 9.4. Devletler, ulusal ve uluslararası hukuk kapsamındaki mevcut yükümlülüklerle tutarlı ve bölgesel ve uluslararası belgeler kapsamındaki gönüllü taahhütlere uygun olarak, geleneksel kullanım hakkı sistemleriyle vatandaşların meşru kullanım haklarının uygun şekilde tanınmasını ve korunmasını sağlamalıdır. Bu kullanım şeklinde, sadece belli vatandaşlar tarafından kullanılan ya da paylaşılan araziler dikkate alınmalı ve sorumlu yönetişimin genel ilkeleri dikkate alınmalıdır. Bununla ilgili bilgiler erişilebilir bir yerde, anlaşılır dillerde ve uygun bir biçimde duyurulmalıdır.
- 9.5. Geleneksel kullanım hakkına sahip vatandaşların, üzerinde yaşadıkları ata topraklarının meşru mülkiyet haklarına sahip olduğu durumlarda, devlet bu hakları tanımalı ve korumalıdır. Vatandaşlar, bu ata topraklarından zorla tahliye edilmemelidir.
- 9.6. Devletler, politikalarını, yasal ve organizasyonel çerçevelerini kişilerin imtiyaz sistemlerini tanıyacak şekilde uyarlamayı düşünmelidir. Anayasal veya yasal reformların kadın haklarını güçlendirdiği ve bunları geleneklerle çatışmaya soktuğu durumlarda, tüm taraflar, geleneksel imtiyaz sistemlerindeki bu tür değişikliklere uyum sağlamak için işbirliği yapmalıdır.
- 9.7. Devletler, kullanım hakkı politikaları ve kanunlarının taslağını hazırlarken, vatandaşların geleneksel mülkiyet sistemleri kapsamında kullandıkları arazinin sosyal, kültürel, manevi, ekonomik ve çevresel değerlerini dikkate almalıdır. Geleneksel mülkiyet sistemlerine sahip vatandaşlarla ilgili politikalar ve yasalar geliştirilirken, hassas ve marjinalleştirilmiş vatandaşlar da dahil olmak üzere, etkilenen toplulukların tamamının etkili katılımı sağlanmalıdır.
- 9.8. Devletler, geleneksel imtiyaz sistemlerine sahip vatandaşları, arazinin başkaları tarafından izinsiz kullanımına karşı korumalıdır. İtiraz edilmediyse, devlet, vatandaşların kullanılıp, kontrol ettikleri arazinin doğası ve konumu hakkındaki bilgileri resmi olarak belgelendirilmesi ve yayınlanmasına yardımcı olmalıdır. Geleneksel kullanım hakkı sistemlerine sahip vatandaşların mülkiyet hakları resmi olarak tespit edildiğinde, karşıt iddiaları önlemek için diğer mülkiyet haklarıyla birlikte kaydedilmelidir.
- 9.9. Devlet ve diğer taraflar, herhangi bir projeye başlamadan önce veya vatandaşların hak sahibi olduğu kaynakları etkileyen yasal ve idari tedbirleri kabul edip uygulamadan önce, insanlarla iyi niyetle istişarede bulunmalıdır.
- 9.10. Devletler ve devlet dışı aktörler, gerektiğinde etkilenen topluluklarla birlikte ve işbirliği içinde, ayrımcı olmayan ve toplumsal cinsiyete duyarlı yollarla kullanım hakkı

politikalarının, yasaların ve projelerin geliştirilmesine katılmak için etkilenen topluluklara teknik ve yasal yardım sağlamak için çaba göstermelidir.

- 9.11. Devletler, geleneksel kullanım hakkı sistemlerine sahip vatandaşlar tarafından, kullanım hakkı anlaşmazlıklarını ulusal ve uluslararası hukuk kapsamındaki mevcut yükümlülükleriyle tutarlı olarak ve geçerli bölgesel ve uluslararası belgeler kapsamındaki gönüllü taahhütleri dikkate alarak çözmek için kullanılan geleneksel yaklaşımları dikkate almalı ve bunları desteklemelidir. Birden fazla vatandaş tarafından kullanılan arazi için, vatandaşlar arasındaki çatışmaları çözme araçları güçlendirilmeli veya geliştirilmelidir.
- 9.12. Devletler ve devlet dışı aktörler, istişare, katılım yoluyla, geleneksel imtiyaz sistemlerine sahip vatandaşların imtiyaz sistemleriyle ilgili yolsuzluğu önlemeye çalışmalıdır.

10. Resmi olmayan kullanım hakkı

- 10.1. Arazinin gayri resmi mülkiyetinin mevcut olduğu durumlarda devletler, bunu ulusal hukuk kapsamındaki mevcut resmi hakları dikkate alarak ve durumun gerçekliğini kabul edecek ve sosyal, ekonomik ve çevresel refahı teşvik edecek şekilde kabul etmelidir. Devletler, bu tür gayri resmi kullanım haklarının tanınmasını sağlamak için politika ve yasaları teşvik etmelidir. Bu politikaları ve yasaları oluşturma süreci katılımcı, cinsiyete duyarlı olmalı ve etkilenen topluluklara ve bireylere teknik ve yasal destek sağlamaya çalışmalıdır. Devletler, özellikle, büyük ölçekli göçlerden kaynaklanan gayri resmi kullanım hakkının ortaya çıktığını kabul etmelidir.
- 10.2. Devletler, gayri resmi kullanım hakkıyla ilgili tüm eylemlerin, uygun barınma hakkı da dahil olmak üzere, geçerli bölgesel ve uluslararası belgeler kapsamındaki gönüllü taahhütleri dikkate alarak, ulusal ve uluslararası hukuk kapsamındaki mevcut yükümlülüklerle tutarlı olmasını sağlamalıdır.
- 10.3. Devletler, gayri resmi kullanım hakkını yasal olarak tanıdığı anda, bunu özellikle kiracıları göz önünde bulundurarak, katılımcı, cinsiyete duyarlı süreçler yoluyla yapmalıdır. Devlet, bunu yaparken çiftçilere ve küçük ölçekli üreticilere özel önem vermelidir. Bu süreçler, mevzuat hizmetlerine erişimi kolaylaştırmalı ve maliyetleri en aza indirmelidir. Devlet vatandaşlara teknik ve hukuki destek sağlamaya çalışmalıdır.
- 10.4. Devletler, arazi kullanımı değişikliği ve arazideki gelişmeye ilişkin aşırı karmaşık yasal ve idari gerekliliklerden kaynaklanan gayri resmi kullanım hakkını sınırlamak için tüm önlemleri almalıdır. Bunun kabulü için ihtiyaçlar, süreçler açık, basit ve uygun maliyetli olmalıdır.
- 10.5. Devletler, şeffaflığı artırarak, karar vericileri hesap verebilir kılarak ve kararların tarafsız almasını sağlayarak yolsuzluğu önlemeye çalışmalıdır.

- 10.6. Gayri resmi kullanım hakkının yasal olarak tanınmasının mümkün olmadığı durumlarda, devletler, ulusal ve uluslararası hukuk kapsamındaki mevcut yükümlülükleri ihlal eden ve madde 16 kapsamındaki hükümlerle ilgili zorla tahliyeleri önlemelidir.

BÖLÜM 4 Mülkiyet hakları ve sorumlulukların devirleri

Bu bölüm, mevcut haklar ve ilgili görevlerin piyasalar aracılığıyla gönüllü ve gönülsüz yollarla devredildiği veya yeniden tahsis edildiği durumlarda arazinin kullanım hakkının yönetişimini, yatırımlar sonucunda kullanım haklarına ilişkin işlemleri, arazi toplulaştırması ve diğer yeniden düzenleme yaklaşımlarını, tazmin, yeniden dağıtım reformları veya kamulaştırma konularını ele almaktadır.

11. Piyasalar

- 11.1. Devletler, arazi kullanım ve mülkiyet haklarının devredilmesinin bir yolu olarak adil ve şeffaf satış ve kiralama piyasalarını tanımalı ve kolaylaştırmalıdır. Mülkiyet hakları piyasalarının işlediği yerlerde, devletler tüm eylemlerin ulusal ve uluslararası hukuk kapsamındaki yükümlülüklerle ve uygulanabilir bölgesel ve uluslararası belgeler kapsamındaki gönüllü taahhütleri dikkate alarak tutarlı olmasını sağlamalıdır. Arazi üzerindeki kullanım hakları işlemleri, arazi kullanımına ilişkin ulusal düzenlemelere uygun olmalı ve temel kalkınma hedeflerini tehlikeye atmamalıdır.
- 11.2. Devletler, çatışma ve istikrarsızlığı azaltan kullanım haklarının karşılıklı olarak yarar sağlayan transferleri için eşit koşullar ve fırsatlar altında katılımı teşvik ederek etkin ve şeffaf piyasa operasyonlarını kolaylaştırmalı; arazinin sürdürülebilir kullanımını ve çevrenin korunmasını teşvik etmeli; yürürlükteki anlaşmalara uygun olarak araziyle ilgili genetik kaynakların adil ve hakkaniyetli kullanımını teşvik etmeli; ekonomik fırsatları genişletmeli ve yoksulların katılımını artırmalıdır. Devletler, yerel topluluklar, yerli halklar ve hassas gruplar üzerinde, diğerlerinin yanı sıra, arazi spekülasyonu, arazi yoğunlaşması ve geleneksel kullanım hakkı biçimlerinin kötüye kullanılmasından kaynaklanabilecek istenmeyen etkileri önlemek için önlemler almalıdır. Devletler ve diğer taraflar, düzenlenmemiş piyasalar tarafından her zaman iyi hizmet sunulmayan sosyal, kültürel ve çevresel değerleri kabul etmelidir. Devletler, kullanım hakkına ilişkin toplumların çıkarlarını, politikalar ve yasalar aracılığıyla korumalıdır.
- 11.3. Devletler, şeffaf ve verimli piyasa işleyişini sağlamak, ayrımcılık yapmayan erişim sunmak ve rekabet dışı uygulamaları önlemek için politikalar, yasalar, düzenleyici sistemler ve kurumlar oluşturmalıdır. Devletler, pazar katılımını yoksul ve en savunmasız olanları caydırmamak için idari prosedürleri basitleştirmelidir.
- 11.4. Devletler ve diğer taraflar, pazar işlemleriyle ilgili bilgilerin ve piyasa değerlerinin gizlilik kısıtlamalarına tabi olarak şeffaf ve geniş bir şekilde duyurulmasını sağlamalıdır. Devletler, bu bilgileri izlemeli ve piyasaların olumsuz etkileri veya geniş ve adil piyasa katılımını engellediği durumlarda harekete geçmelidir.

- 11.5. Devletler, arazi sicilleri gibi erişilebilir bilgi sağlayan, mülkiyet hakları ve görevleri hakkında bilgi veren uygun ve güvenilir kayıt sistemleri oluşturmalarıdır. Bu, mülkiyet güvenliğini artırmak ve işlemlerin maliyetlerini ve risklerini azaltmak amacıyla yapılmalıdır.
- 11.6. Devletler, arazi sicilleri gibi kayıt sistemlerinde mülkiyet hakları sahibi olarak gösterilmeyen eşler, aile üyeleri ve diğerlerinin meşru mülkiyet haklarını korumak için güvenceler oluşturmalarıdır.
- 11.7. Devlet ve devlet dışı aktörler, pazarların işleyişinde yolsuzluğu önlemek amacıyla ilgili etik standartlara uymalıdır. Bu standartların uygulanmasını özellikle de kamu açıklaması yoluyla yolsuzluğu önlemek için duyurmalı ve izlemelidirler, .
- 11.8. Ulusal gıda güvenliği ve sosyal istikrar açısından küçük ölçekli üreticilerin önemi göz önüne alındığında, devletler, mülkiyet işlemlerini kolaylaştırırken küçük ölçekli üreticilerin mülkiyet haklarını korumalıdır.

12. Yatırımlar

- 12.1. Devlet ve devlet dışı aktörler, gıda güvenliğini iyileştirmek için kamu ve özel yatırımların gerekli olduğunu kabul etmelidir. Arazi mülkiyetinin sorumlu şekilde yönetimi, kullanım hakkı sahiplerini bu kaynaklara sorumlu yatırımlar yapmasına, sürdürülebilir tarımsal üretimi artırmaya ve daha yüksek gelir elde etmeye teşvik eder. Devletler, çeşitli tarım sistemleri altında daha geniş sosyal, ekonomik ve çevresel hedefleri destekleyen araziye sorumlu yatırımları teşvik etmeli ve desteklemelidir. Devletler, tüm eylemlerinin ulusal ve uluslararası hukuk kapsamındaki mevcut yükümlülükleriyle ve uygulanabilir bölgesel ve uluslararası belgeler kapsamındaki gönüllü taahhütleri dikkate alarak hareket etmelidir.
- 12.2. Gelişmekte olan ülkelerdeki küçük ölçekli üreticilerin ve onların kuruluşlarının gıda güvenliğine, beslenmeye, yoksulluğun ortadan kaldırılmasına ve çevresel dayanıklılığa önemli ölçüde katkıda bulunan tarımsal yatırımların büyük bir kısmını sağladığını göz önünde bulundurarak, devletler küçük ölçekli işletmelerin yatırımlarının yanı sıra kamu ve özel küçük mülk sahiplerine duyarlı yatırımları da desteklemelidir.
- 12.3. Arazideki yatırımların bir sonucu olarak mülkiyet haklarına ilişkin her türlü işlem (anlaşma, alım satım, sözleşme vb) ilgili ulusal sektör politikalarına uygun olarak şeffaf bir şekilde yapılmalı ve küçük toprak sahiplerine odaklanan sosyal ve ekonomik büyüme ve sürdürülebilir insani gelişme hedefleriyle tutarlı olmalıdır.
- 12.4. Sorumlu yatırımlar, yasal kullanım hakkı sahiplerinin mülksüzleştirilmesine hiçbir zarar vermemeli, çevresel zarara karşı koruma sağlamalı ve insan haklarına saygı göstermelidir. Bu tür yatırımlar, ilgili kamu birimleri ve arazi üzerinde mülkiyet hakkı bulunan yerel kişilerle ortaklaşa çalışarak, yasal mülkiyet haklarına saygı duyarak yapılmalıdır. Yoksulluğun ortadan kaldırılması; gıda güvenliği ve arazinin sürdürülebilir kullanımı; kırsalda yaşayanları desteklemek; kırsal kalkınmaya katkıda bulunmak; yerel

gıda üretim sistemlerini teşvik etmek ve güvence altına almak; sosyal ve ekonomik sürdürülebilir kalkınmayı geliştirmek; istihdam yaratmak; geçim kaynaklarını çeşitlendirmek; yoksullar ve en savunmasız olanlar da dahil olmak üzere politika hedeflerine daha fazla katkıda bulunmaya çalışılmalıdır.

- 12.5. Devletler, uygun istişare ve katılımı, mülkiyet haklarında izin verilen işlemlerin ölçeği, kapsamı ve doğası hakkında şeffaf kurallar sağlamalı ve kendi ulusal bağlamlarında mülkiyet haklarına ilişkin büyük ölçekli işlemleri neyin oluşturduğunu tanımlamalıdır.
- 12.6. Devletler, yasal mülkiyet haklarını, insan haklarını, geçim kaynaklarını, gıda güvenliğini ve çevreyi, kullanım haklarına ilişkin büyük ölçekli işlemlerden kaynaklanabilecek risklerden korumak için güvenceler sağlamalıdır. Bu tür önlemler, izin verilen arazi işlemlerine tavan sınırı² (land ceiling), getirilmesini ve parlamento onayı gibi belirli bir ölçeği aşan transferlerin nasıl onaylanması gerektiğini düzenlemeyi içerebilir. Devletler, imtiyaz haklarının yatırımcılara büyük ölçekli devriyle sonuçlanmayan bir dizi üretim ve yatırım modelini teşvik etmeyi düşünmeli ve yerel imtiyaz hakkı sahipleriyle ortaklıkları teşvik etmelidir.
- 12.7. Devletler, tüm eylemlerinde ulusal ve uluslararası hukuk kapsamındaki mevcut yükümlülüklerle uygunluğu ve bölgesel, uluslararası gönüllü taahhütlerin dikkate alınmasını sağlamalıdır. Devletler ve diğer taraflar, vatandaşların hak sahibi olduğu kaynakları etkileyen herhangi bir yatırım projesini başlatmadan önce etkilenenlerle iyi niyetli istişarelerde bulunmalıdır. Bu tür projeler, madde 9.9'da açıklandığı gibi vatandaşlarla etkili ve anlamlı bir istişareye dayanmalıdır. Bu Rehberin danışma ve katılım ilkeleri, diğer toplulukların kaynaklarını kullanan yatırımlar için uygulanmalıdır.
- 12.8. Devletler, bu Rehberin danışma ve katılım ilkelerine uygun olarak, etkilenen tüm taraflarla birlikte sorumlu yatırımları teşvik eden koşulları belirlemeli ve ardından insan haklarını dikkate alan ve gıda güvenliğini, çevrenin sürdürülebilir kullanımını teşvik eden politikalar ve yasalar geliştirmeli ve halka duyurmalıdır. Yasalar, yatırımlar için yapılan anlaşmaların tüm tarafların haklarını ve görevlerini açıkça tanımlamasını şart koşmalıdır. Yatırım anlaşmaları, ulusal yasal çerçevelere ve yatırım kurallarına uygun olmalıdır.
- 12.9. Devletler, tali haklar da dâhil olmak üzere, bu Rehberin danışma ve katılım ilkeleriyle tutarlı olması için, devralmalar ve ortaklık anlaşmaları dahil olmak üzere, mülkiyet haklarına ilişkin her türlü işlemi içeren yatırımlara yönelik hükümler koymalıdır. Devletler ve diğer ilgili taraflar, bireyleri, aileleri ve toplulukları mülkiyet hakları konusunda bilgilendirmeli ve gerektiğinde profesyonel yardım sağlamak da dâhil olmak üzere istişare ve katılım kapasitelerini geliştirmeye yardımcı olmalıdır.
- 12.10. Devralmalar ve ortaklık anlaşmaları dâhil olmak üzere büyük ölçekli kullanım hakkı işlemlerini içeren yatırımlar düşünüldüğünde, devletler, bu yatırımların mülkiyet hakları, gıda güvenliği ve yeterli gıda, geçim kaynakları ve çevre hakkının aşamalı olarak gerçekleştirilmesi üzerindeki potansiyel olumlu ve olumsuz etkileri hakkında farklı

² Arazinin, miras, satış vb yollarla bölünmesini sınırlayan, yeter gelire sahip, asgari, tavan sınırı, büyüklüğüdür.

tarafların önceden bağımsız değerlendirmeler yapmalarına yönelik imkan sağlamak konusunda çaba göstermelidir. Devletler, geleneksel ve gayri resmi kullanım hakları da dâhil olmak üzere mevcut meşru kullanım hakları ve taleplerinin yanı sıra, küçük ölçekli üreticiler gibi yatırımlardan etkilenen diğer kişilerin hak ve geçim kaynaklarının sistematik ve tarafsız bir şekilde tespit edildiğinden emin olmalıdır. Bu süreç, bu Rehberin danışma ve katılım ilkelerine uygun olarak, etkilenen tüm taraflarla istişare yoluyla yürütülmelidir. Devletler, mevcut meşru kullanım haklarının bu tür yatırımlarla tehlikeye atılmamasını sağlamalıdır.

- 12.11. Akit (sözleşen) taraflar, tüm ilgili kişilerin müzakerelerde yer almasını ve bilgilendirilmelerini sağlamak için kapsamlı bilgi sağlamalı ve anlaşmaların etkilenen herkes tarafından belgelenmesini ve anlaşılmasını sağlamalıdır. Müzakere süreci ayrımcı olmamalı ve cinsiyete duyarlı olmalıdır.
- 12.12. Yatırımcılar, bu Rehberdeki ilkelerde yer alan devlet dışı aktörler için genel ilkeye uygun olarak ulusal hukuka ve mevzuata saygı gösterme ve başkalarının mülkiyet haklarını ve hukukun üstünlüğünü tanıma ve bunları dikkate alma sorumluluğuna sahiptir. Yatırımlar gıda güvenliğini tehdit etmemeli ve çevresel bozulmaya katkıda bulunmamalıdır.
- 12.13. Devletlere, yatırımcılara ve arazi üzerinde mülkiyet hakkı sahiplerine hizmet sunan profesyoneller, özellikle talep edilip edilmediğine bakılmaksızın, hizmetlerini sunarken özen göstermelidir.
- 12.14. Devletler ve etkilenen taraflar, satın almalar ve ortaklık anlaşmaları dâhil olmak üzere, kullanım haklarına ilişkin büyük ölçekli işlemleri içeren anlaşmaların uygulanmasının ve etkilerinin etkin bir şekilde izlenmesine katkıda bulunmalıdır. Devletler, gerektiğinde anlaşmaları uygulamak, kullanım hakkı ve diğer hakları korumak için düzeltici önlemler almalı ve mağdur tarafların böyle bir eylem talep edebileceği mekanizmalar sağlamalıdır.
- 12.15. Devletler, yurtdışında yatırım yaptığı veya yatırımları teşvik ettiğinde, davranışlarının meşru mülkiyet haklarının korunması, gıda güvenliğinin teşviki ve ulusal ve uluslararası hukuk kapsamındaki mevcut yükümlülükleri ile uyumlu olduğundan ve bölgesel ve uluslararası belgeler kapsamındaki gönüllü taahhütleri dikkate aldığından emin olmalıdır.

13. Arazi toplulaştırması ve yeniden düzenleme yaklaşımları

- 13.1. Uygun olduğu durumlarda; Devletler, gıda güvenliğinin ve kırsal kalkınmanın sürdürülebilir bir şekilde teşvik edilmesi de dâhil olmak üzere, parsellerin veya arazilerin yerleşim düzenini ve kullanımını iyileştirmek, mal sahiplerine ve kullanıcılara yardımcı olmak için parsellerin veya arazilerin yeniden düzenlenmesi için arazi toplulaştırması, takas veya diğer gönüllü yaklaşımları dikkate alabilir. Devletler, tüm eylemlerin ulusal ve

uluslararası hukuk kapsamındaki yükümlülükleriyle ve uygulanabilir bölgesel ve uluslararası belgeler kapsamındaki gönüllü taahhütleri dikkate alarak tutarlı olmasını sağlamalı ve önceki durumlarına kıyasla en azından aynı seviyede olmasını sağlamalıdır. Bu yaklaşımlar, birden fazla sahip ve kullanıcının tercihlerini tek bir meşru yeniden düzenlemede koordine etmek için kullanılmalıdır.

13.2. Uygun olduğu durumlarda, devletler, arazi toplulaştırma programlarının bir parçası olarak arazi bankalarının kurulmasını düşünebilir. Bu bankalar, arazi parsellerini edinip geçici olarak tutarak, daha sonra bunları yararlanıcılara tahsis edene kadar tutabilirler.

13.3. Uygun olduğu durumlarda, devletler, çevre koruma ve altyapı projelerinde arazi toplulaştırma ve arazi bankalarını teşvik etmeyi ve kolaylaştırmayı düşünebilir. Bu, özel arazilerin bu tür kamu projeleri için edinilmesini kolaylaştırmak ve etkilenen sahiplere, çiftçilere ve küçük ölçekli gıda üreticilerine, üretimlerini sürdürebilmelerini ve hatta artırabilmelerini sağlayacak bir tazminat olarak arazi sağlamak amacıyla olabilir.

13.4. Küçük ölçekli aile çiftliklerinin ve ormanların birçok parsel bölünmesinin üretim maliyetlerini artırdığı durumlarda, devletler bu çiftliklerin ve ormanların yapısını iyileştirmek için arazi toplulaştırmasını ve arazi bankalarını düşünebilir. Devletler, parçalanmanın risk azaltma veya ürün çeşitlendirme gibi faydalar sağladığı durumlarda arazi toplulaştırmasını kullanmaktan kaçınmalıdır. Çiftliklerin yeniden yapılandırılmasına yönelik arazi toplulaştırma projeleri, sulama sistemlerinin ve yerel yolların rehabilitasyonu gibi çiftçilere yönelik destek programlarıyla bütünleştirilmelidir. Toplulaştırılmış parsellerin gelecekteki bölünmesini kısıtlayarak arazi toplulaştırma yatırımını korumaya yönelik tedbirler geliştirilmelidir.

13.5. Devletler, yerel gereksinimlere uyan yeniden düzenleme yaklaşımları için stratejiler oluşturmalıdır. Bu tür stratejiler sosyal, ekonomik ve çevresel olarak sürdürülebilir ve cinsiyete duyarlı olmalıdır. Stratejiler, yeniden düzenleme yaklaşımlarının prensip ve amaçlarına yönelik açık ve maliyet-etkin prosedürleri belirlemelidir.

13.6. Devletler, yeniden düzenleme yaklaşımlarını kullanan projelerde uygun güvenceler oluşturmalıdır. Projelerden etkilenmesi muhtemel kişi, topluluk veya halkla temasa geçilmeli ve ilgili dillerde yeterli bilgi sağlanmalıdır. Teknik ve hukuki destek sağlanmalıdır. Tüm vatandaşların hakları dikkate alınarak katılımcı ve toplumsal cinsiyete duyarlı yaklaşımlar kullanılmalıdır. Bozulmayı ve biyoçeşitlilik kaybını önlemek veya en aza indirmek ve iyi arazi yönetimini, en iyi uygulamaları ve ıslahı teşvik eden değişiklikleri ödüllendirmek için çevresel koruma önlemleri oluşturulmalıdır.

14. Restitüsyon³

14.1. Devletler, uygun olduğu durumlarda, kendi ulusal bağlamlarını göz önünde bulundurarak, arazi üzerindeki meşru mülkiyet haklarının kaybı için restitüsyon

³ Bir kişinin geçmişte ellerinden alınmış olan hakları, mal varlığı veya toprak gibi kaynaklarının yani tarihsel olarak haksız yollarla elde edilen varlıkların sahiplerine iadesini ifade eder.

sağlamayı düşünmelidirler. Devletler, tüm eylemlerinin ulusal ve uluslararası hukuk kapsamındaki mevcut yükümlülükleriyle ve uygulanabilir bölgesel ve uluslararası belgeler kapsamındaki gönüllü taahhütlere gereken dikkate alarak tutarlı olmasını sağlamalıdır.

- 14.2. Mümkünse, kaybı yaşayan kişilere veya mirasçılara, yetkili ulusal otoritelerin kararı ile orijinal parseller veya mülkler iade edilmelidir. Orijinal parsel veya mülk iade edilemezse, devletler, tüm etkilenen kişilere eşit muamele sağlayarak, nakit ve/veya alternatif parseller veya mülkler şeklinde hızlı ve adil tazminat sağlamalıdır.
- 14.3. Uygun olduğunda, restitüsyon ile ilgili endişeler, ulusal bağlamda ve ulusal yasa ve mevzuata uygun olarak ele alınmalıdır.
- 14.4. Devletler, restitüsyon için açık ve şeffaf süreçler sağlayan, cinsiyete duyarlı politikalar ve yasalar geliştirmelidir. Restitüsyon prosedürlerine ilişkin bilgiler, uygun dillerde geniş çapta yayılmalıdır. Talep sahiplerine süreç boyunca yasal ve hukuki yardım dâhil olmak üzere yeterli destek sağlanmalıdır. Devletler, restitüsyon taleplerinin derhal işlenmesini sağlamalıdır. İhtiyaç sahibi hak sahiplerine, haklarından yararlanabilmeleri ve görevlerini yerine getirebilmeleri için gerekli durumlarda destek hizmetleri sağlanmalıdır. Uygulamadaki ilerleme geniş çapta duyurulmalıdır.

15. Yeniden dağıtım reformları

- 15.1. Yeniden dağıtım reformları, araziye ve kırsal kalkınmaya geniş ve adil erişimi kolaylaştırabilir. Bu bağlamda, uygun olduğu durumlarda, ulusal bağlamlar altında devletler, kamu arazisinin tahsisini, gönüllü ve piyasa temelli mekanizmaların yanı sıra tarımsal faaliyetlerin gerçekleştiği alanları kamu yararı için kamulaştırılmasını düşünebilir.
- 15.2. Devletler, yeniden dağıtıcı reformları uygulama bağlamında bir politika seçeneği olarak arazi sınırlarını düşünebilir.
- 15.3. Ulusal bağlamda ve ulusal yasa ve mevzuata uygun olarak, toprak, balıkçılık ve ormanlara erişim eksikliğinden kaynaklanan kırsal yoksulluk düzeyi ile yüksek düzeyde mülkiyet yoğunluğunun birleştiği durumlar dahil olmak üzere, sosyal, ekonomik ve çevresel nedenlerle yeniden dağıtıcı reformlar düşünülebilir. Yeniden dağıtım reformları, erkeklerin ve kadınların toprağa, balıkçılığa ve ormanlara eşit erişimini garanti etmelidir.
- 15.4. Devletlerin yeniden dağıtım reformlarını uygulamayı seçtikleri durumlarda, reformların ulusal ve uluslararası hukuk kapsamındaki yükümlülükleriyle ve uygulanabilir bölgesel ve uluslararası belgeler kapsamındaki gönüllü taahhütlerle tutarlı olduğundan emin olmalıdır. Reformlar hukukun üstünlüğünü takip etmeli ve ulusal yasalara ve prosedürlere göre uygulanmalıdır. Devletler, bu ilkelerin prensiplerine uygun olarak, yeniden dağıtım konusunda tüm tarafların ihtiyaçlarını dengelemeyi ve kullanılacak yöntemleri içeren danışmanlıkların gelişimini kolaylaştırmalıdır. Devlet, topluluklar, sivil toplum, özel sektör, çiftçi ve küçük ölçekli gıda üreticisi örgütleri, balıkçılar ve orman

kullanıcıları örgütleri gibi paydaşlar arasında ortaklıklar geliştirilmelidir. Yararlanıcılardan beklenen mali ve diğer katkılar makul olmalı ve onları yönetilemez borç yükleri ile bırakmamalıdır. Arazi üzerindeki mülkiyet haklarından vazgeçenler, gecikmeksizin eşdeğer ödemeler almalıdır.

- 15.5. Devletlerin yeniden dağıtım reformlarını uygulamayı tercih ettikleri durumlarda, reform programlarının amaçlarını açıkça tanımlamalı ve bu tür yeniden dağıtımdan muaf tutulan araziye belirtmelidir. Ayrıca, aileler, ev bahçeleri oluşturanlar, kadınlar, gayri resmi yerleşim sakinleri, göçebe hayvancılıkla uğraşanlar, tarihsel olarak dezavantajlı gruplar, marjinalleşmiş gruplar, gençler ve küçük ölçekli gıda üreticileri gibi amaçlanan yararlanıcılar açıkça tanımlanmalıdır.
- 15.6. Devletlerin yeniden dağıtım reformlarını uygulamayı seçtikleri durumlarda, bunları sürdürülebilir kılmak için katılımcı süreçler aracılığıyla politikalar ve yasalar geliştirmelidir. Devletler, politika ve yasaların, ister topluluklar, ister aileler veya bireyler olsun, yararlanıcılara, edindikleri topraktan, balıkçılıktan ve ormanlardan yeterli bir yaşam standardı kazanmalarına yardımcı olmasını ve yeniden dağıtım reformlarında erkeklere ve kadınlara eşit muamele edilmesini sağlamalıdır. Devletler, yeniden dağıtım reformlarının amaçlanan etkilerinin elde edilmesini ve sürdürülebilirliğini engelleyebilecek politikaları gözden geçirmelidir.
- 15.7. Yeniden dağıtım reformları düşünülürken, devletler, eğer istenirse, bu reformların mülkiyet hakları, gıda güvenliği ve yeterli gıda, geçim kaynakları ve çevre hakkının aşamalı olarak gerçekleştirilmesi üzerindeki potansiyel olumlu ve olumsuz etkilerini değerlendirebilirler. Bu değerlendirme süreci, bu Rehberin danışma ve katılım prensiplerine uygun olarak yürütülmelidir. Değerlendirmeler, yararlanıcıları desteklemek ve yeniden dağıtım programını iyileştirmek için gereken önlemleri belirlemek için bir temel olarak kullanılabilir.
- 15.8. Devletler, yeniden dağıtıcı arazi reformu programlarının yararlanıcılar tarafından gereken tam destek seviyesini sağlamasını sağlamalıdır. Bu destek, kredi erişimi, ürün sigortası, girdiler, pazarlar, kırsal genişleme alanında teknik yardım, çiftlik geliştirme ve konut gibi unsurları içerebilir. Destek hizmetlerinin sağlanması, yararlanıcıların arazideki hareketi ile koordine edilmelidir. Destek hizmetlerinin maliyetleri de dâhil olmak üzere arazi reformlarının tüm maliyetleri önceden belirlenmeli ve ilgili bütçelere dâhil edilmelidir.
- 15.9. Devletler, şeffaf, katılımcı ve hesap verebilir yaklaşımlar ve prosedürlerle yeniden dağıtım reformlarını uygulamalıdır. Etkilenen tüm taraflara ulusal yasalara ve madde 16'nın hükümlerine göre usulüne uygun ve adil bir tazminat ödenmelidir. Dezavantajlı gruplar da dâhil olmak üzere etkilenen tüm taraflar, cinsiyete özel mesajlar da dâhil olmak üzere reformlar hakkında tam ve net bilgi almalıdır. Yararlanıcılar açık süreçler yoluyla seçilmeli ve kamu kayıtlarına geçirilen güvence altına alınmış mülkiyet haklarına sahip olmalıdır. Uyuşmazlıkları çözme araçlarına erişim, ulusal hukuk kapsamında sağlanmalıdır. Devletler, özellikle daha fazla şeffaflık ve katılım yoluyla, yeniden dağıtım reform programlarında yolsuzluğu önlemeye çalışmalıdır.

- 15.10. Devletler, ilgili tarafların katılımıyla, madde15.8'de listelenen ilgili destek politikaları da dâhil olmak üzere yeniden dağıtım reform programlarının sonuçlarını ve bunların hem erkeklerin hem de kadınların toprağa erişim ve gıda güvenliği üzerindeki etkilerini izlemeli ve değerlendirmelidir, gerektiğinde devletler düzeltici önlemler almalıdır.

16. Kamulaştırma ve tazminat

- 16.1. Devletler, kendi ulusal yasalarına ve mevzuatlarına uygun olarak, kamu hizmeti için arazi haklarının gerekli olduğu durumlarda kamulaştırma yapmalıdır. Devletler, tüm eylemlerinin, ulusal ve uluslararası hukuk kapsamındaki mevcut yükümlülükleri ile uygulanabilir bölgesel ve uluslararası belgeler kapsamındaki gönüllü taahhütleri dikkate alarak tutarlı olmasını sağlamalıdır. Gerekli asgari kaynakları elde ederek ve ulusal hukuka uygun olarak adil tazminat sağlayarak, tüm meşru mülkiyet hakkı sahiplerine, özellikle savunmasız ve marjinal gruplara saygı göstermelidirler.
- 16.2. Devletler, el koyma planlaması ve sürecinin şeffaf ve katılımcı olduğundan emin olmalıdır. Etkilenebilecek herkes belirlenmeli ve tüm aşamalarda uygun şekilde bilgilendirilmeli ve danışılmalıdır. Bu rehberin ilkeleriyle uyumlu olarak gerçekleştirilen istişareler, kamu hizmetini elde etmek için olası alternatif yaklaşımlar konusunda bilgi sağlamalı ve geçim kaynaklarının kesintiye uğramasını en aza indirecek stratejiler göz önünde bulundurulmalıdır. Devletler, önerilen kamulaştırmalar özellikle kültürel, dini veya çevresel öneme sahip alanları içeriyorsa veya söz konusu olan araziler yoksul veya savunmasız kişilerin geçim kaynakları için özellikle önemliyse, duyarlı olmalıdır.
- 16.3. Devletler, ulusal hukuka uygun olarak adil bir değerlendirme ve hızlı tazminat sağlamalıdır. Diğer biçimlerin yanı sıra, tazminat, örneğin nakit, alternatif alanlara ilişkin haklar veya bir kombinasyon şeklinde olabilir.
- 16.4. Mevcut kaynaklar izin verdiği ölçüde, devletler, uygulama kurumlarının insan, fiziksel, mali ve diğer kapasite türlerine sahip olduğundan emin olmalıdır.
- 16.5. Plan değişiklikleri nedeniyle araziye ihtiyaç duyulmadığında, devletler ilk hak sahiplerine bu kaynakları yeniden edinmeleri için fırsat vermelidir. Böyle bir durumda yeniden iktisap, kamulaştırma karşılığında alınan tazminat miktarını dikkate almalıdır.
- 16.6. Tüm taraflar yolsuzluğun önlenmesi için çaba göstermelidir.
- 16.7. Arazi kamulaştırılmasının bir sonucu olarak tahliyelerin bir kamu amacı için haklı görüldüğü durumlarda, devletler bu tür tahliyeleri gerçekleştirmeli ve etkilenen tüm taraflara insan haklarını dikkate almalı, koruma ve yerine getirme yükümlülükleri ile uyumlu bir şekilde davranmalıdır.
- 16.8. Devletler, bireyleri ve toplulukları üretken kaynaklarına erişimden mahrum bırakmaya neden olabilecek tahliye veya arazi kullanımında değişiklikten önce, bu Kılavuzun prensipleriyle tutarlı olarak, etkilenen taraflarla istişare ederek uygulanabilir alternatifleri araştırmalıdır.

- 16.9. Tahliyeler ve yer değiştirmeler, bireylerin evsiz kalmasına veya insan hakları ihlaline karşı savunmasız kalmasına neden olmamalıdır. Etkilenenlerin kendi ihtiyaçlarını karşılayamadığı durumlarda, devletler, kaynakların izin verdiği ölçüde, duruma göre yeterli alternatif barınma, yeniden yerleşim veya verimli araziye erişim sağlamak için uygun önlemleri almalıdır.

BÖLÜM 5 Kullanım Hakkının Yönetimi

Kullanım hakkı yönetimi; arazi kullanım hakkı kayıtlarını, değerlemesini, vergilendirmesini, düzenlenmiş mekânsal planlamasını, kullanım süresine ilişkin anlaşmazlıkların çözümünü ve sınır aşan konularla ilgili hususları ele almaktadır.

17. Kullanım hakları kayıtları

- 17.1. Ülkeler; kamu sektörü, özel sektör ve vatandaşların mülkiyet haklarının korumak ve piyasaların işleyişı için bireysel ve toplu kullanım haklarını kayıt altında tutmak için sistemler (kayıt, kadastro ve lisans sistemleri gibi) kurmalıdır. Bu tür sistemler, hak ve sorumluluklara ilişkin bilgileri kaydetmeli, korumalı ve yayınlamalıdır.
- 17.2. Kayıt sistemleri ülkelerin kendi koşullarına uygun olarak (insan ve mali kaynakları gibi) oluşturulmalıdır. Sosyo-kültürel durum dikkate alınarak, kayıt altına almaya yönelik uygun yollar geliştirilmelidir. Bilgi kaynaklarıyla şeffaflığı ve uyumluluğu artırmak için (Mekânsal planlama ve diğer amaçlar gibi) entegre edilebilir bir metot kullanılmalıdır. Tüm ilgili kayıtlar bu entegre sistem içinde tutulmalıdır. Kayıt altına almanın mümkün olmadığı durumlarda, bu alanlarda rekabet haklarının kaydedilmesini önlemeye özel dikkat gösterilmelidir.
- 17.3. Devletler, herkesin mülkiyet haklarını kaydedilmesini ve ayırım gözetmeksizin bilgi alabilmesini sağlanmalıdır. Uygun olduğu durumlarda, hizmet merkezleri veya mobil ofisler kurulmalıdır. Devletler, halka kullanım hakları hakkında bilgi vermek için avukatlar, noterler, bilirkişiler ve sosyal bilimciler gibi profesyonelleri kullanmayı düşünmelidir.
- 17.4. Uygulayıcı kurumlar, hizmetlerin sunulması için gereken maliyeti ve zamanı azaltmak için basitleştirilmiş prosedürleri ve yerel olarak uygun teknolojileri kullanmalıdır. Parseller ve diğer mekânsal birimler için doğruluğu artırmalıdır. Mülkiyet hakkı kayıtlarının kullanımını kolaylaştırmak için, uygulayıcı kurumlar bilgileri birbirine entegre etmelidir. Kayıtlar, rekabet eden veya çakışan hakların tanımlanmasına izin vermek için mekânsal birimler ve sahipler tarafından indekslenmelidir. Daha geniş kamu bilgi paylaşımının bir parçası olarak, hizmetlerini iyileştirmek için kamu kurumları ve yerel yönetimler için kullanım hakları kayıtları mevcut olmalıdır. Bilgiler, ulusal standartlara uygun olarak paylaşılmalı ve mülkiyet haklarına ilişkin ayrıştırmış verileri içermelidir.
- 17.5. Devletler, kullanım haklarına ilişkin bilgilerin gizlilik kısıtlamalarına tabi olarak herkes tarafından kolayca erişilebilir olmasını sağlamalıdır. Bu tür kısıtlamalar, yolsuz ve yasa dışı işlemleri tespit etmek için kamu incelemesini gereksiz yere engellenmemelidir. Devletler ve devlet dışı aktörler; süreçleri, gereklilikleri, ücretleri, muafiyetleri ve hizmet

taleplerine yanıt vermeye yönelik son tarihleri halka açıklayarak, kullanım haklarının kaydında yolsuzluğu önlemeye çalışmalıdır.

18. Değerleme

- 18.1. Devletler; piyasaların işleyişi, krediler için teminat, yatırımlar, kamulaştırma ve vergilendirme gibi kullanım haklarına yönelik işlemler için mülkiyet haklarının adil ve zamanında değerlendirilmesine yönelik sistemlerin kullanılmasını sağlamalıdır. Bu tür sistemler sürdürülebilir kalkınma hedeflerini desteklemelidir.
- 18.2. Değerlemeyle ilgili politika ve yasalar, değerlendirme sistemlerinin sosyal, kültürel, dini, manevi ve çevresel değerler gibi piyasa dışı faktörlere uygun olmasını sağlamaya çalışmalıdır.
- 18.3. Devletler, kullanım haklarının değerlemesinde şeffaflığı teşvik eden politikalar ve yasalar geliştirmelidir. Satış fiyatları ve diğer ilgili bilgiler, değerlemenin doğru ve güvenilir bir şekilde yapılabilmesi için bir temel sağlamalı, analiz edilmeli ve erişilebilir hale getirilmelidir.
- 18.4. Devletler ve diğer taraflar; kamu, ticaret ve diğer amaçlara yönelik değerlendirme için ulusal standartlar geliştirmeli ve kamuya duyurulmalıdır. Ulusal standartlar, ilgili uluslararası standartlarla uyumlu olmalıdır.
- 18.5. Uygulayıcı kurumlar, değerlendirme bilgilerini ve analizlerini ulusal standartlara uygun olarak kamuya açık hale getirmelidir. Devletler, bilgi ve metodolojilerin şeffaflığı, kamu kaynakları yönetimi ve tazminatı ile şirket hesapları ve borç verme konularında değerlemede yolsuzluğu önlemeye çalışmalıdır.

19. Vergilendirme

- 19.1. Devletler, sosyal, ekonomik ve çevresel hedeflere ulaşmaya katkıda bulunmak için vergilendirme yoluyla gelir artırma yetkisine sahiptir. Bu hedefler, yatırımı teşvik etmeyi veya spekülasyon ve mülkiyetin yoğunlaşması veya diğer kullanım hakları gibi ortaya çıkabilecek istenmeyen etkilerin önlenmesini de içerebilir. Vergiler, işlemlerin kaydedilmesi veya tam satış değerinin beyan edilmesi gibi davranışları teşvik etmelidir.
- 19.2. Devletler, kullanım haklarının vergilendirilmesine ilişkin politikalar, yasalar ve kurumsal çerçeveler geliştirmelidir. Vergi politikaları ve kanunları, etkin finansman sağlamak için kullanılmalıdır.
- 19.3. Devletler vergileri etkin ve şeffaf bir şekilde yönetmelidir. Uygulayıcı kurumların personeli, metodolojileri içeren eğitim almalıdır. Vergiler uygun değerlere dayanmalıdır. Değerlemelerin ve vergilendirilebilir tutarlarının değerlemesi kamuya açıklanmalıdır. Devletler, vergi mükelleflerine değerlemelere itiraz etme hakkı vermelidir. Devletler, objektif olarak yapılan değerlendirmeyle şeffaflık yoluyla vergi yolsuzluğunu önlemeye çalışmalıdır.

20. Düzenlenmiş mekânsal planlama

- 20.1. Düzenlenmiş mekânsal planlama, kullanım haklarını yasal olarak kısıtlayarak etkiler. Devletler, düzenlenmiş mekânsal planlama yapmalıdır. Dengeli ve sürdürülebilir bölgesel kalkınma da dâhil olmak üzere bu planlara uyumu izlemeli ve uygulamalıdır. Bu bağlamda, mekânsal planlama, arazi kullanımına ilişkin farklı hedefleri uzlaştırmalı ve uyumlu hale getirmelidir.
- 20.2. Devletler, düzenlenmiş mekânsal planlamayı, toplumsal cinsiyete duyarlı olarak, danışma ve katılım yoluyla geliştirmeli ve ilgili politikaları ve yasaları tanıtmalıdır. Uygun olduğu durumlarda, resmi planlama sistemleri, vatandaş tarafından kullanılan planlama ve bölgesel kalkınma yöntemlerini ve bu topluluklar içindeki karar verme süreçlerini de dikkate almalıdır.
- 20.3. Devletler, düzenlenmiş mekânsal planlamaları arazi üzerindeki ilişkileri ve kullanımları da dikkate alarak yapmalıdır. Devletler, kamu, toplum ve özel sektör önceliklerini uyumlaştırmaya ve önceliklendirmeye çalışmalıdır. Kırsal, tarımsal, göçebe, kentsel ve çevresel gibi çeşitli kullanımlar için gereksinimleri karşılamalıdır. Mekânsal planlama, örtüşen ve dönemsel haklar da dâhil olmak üzere tüm kullanım haklarını dikkate almalıdır. Mekânsal planlama için uygun risk değerlendirmeleri yapılmalıdır. Ulusal, bölgesel ve yerel mekânsal planlar koordine edilmelidir.
- 20.4. Devletler, planlama önerilerinin geliştirilmesinde katılımcılığı sağlamalıdır. Gerektiğinde, topluluklara planlama sürecinde destek sağlamalıdır. Uygulayıcı kurumlar, katılımdan elde edilen kamusal girdilerin, nihai mekânsal planlara nasıl yansıtıldığını açıklamalıdır. Devletler, mekânsal planlama yetkilerinin uygunsuz kullanımına karşı güvenceler oluşturarak yolsuzluğu önlemeye çalışmalıdır. Uygulayıcı kurumlar, uygunluk izlemesinin sonuçları hakkında rapor vermelidir.
- 20.5. Mekânsal planlama, arazinin sürdürülebilir yönetimini teşvik etmelidir. iklim değişikliği ve gıda güvenliği gibi zorluklarla başa çıkma ihtiyacını dikkate almalıdır.

21. Mülkiyet haklarına ilişkin anlaşmazlıkların çözümü

- 21.1. Devletler, zamanında ve uygun maliyetle, anlaşmazlıkları çözmeli ve temyiz hakkı sağlamalıdır. Devletler, potansiyel anlaşmazlıklara yönelik önlem mekanizmalarını geliştirmelidir.
- 21.2. Devletler, yalnızca mülkiyet haklarına ilişkin anlaşmazlıklarla ilgilenen özel mahkemeler veya organlar kurmayı ve teknik meseleleri ele almak için adli makamlar içinde uzman pozisyonlar oluşturmayı düşünebilir. Devletler ayrıca düzenlenmiş mekânsal planlama, anketler ve değerlendirme konusundaki anlaşmazlıkları ele almak için özel mahkemeler de düşünebilir.

- 21.3. Devletler, özellikle yerel düzeyde alternatif uyuşmazlık çözüm yollarını güçlendirmeli ve geliştirmelidir. Alışlagelmiş veya diğer yerleşik uyuşmazlık çözüm biçimlerinin mevcut olduğu durumlarda, kullanım haklarına ilişkin uyuşmazlıkları derhal çözmek için adil, güvenilir, erişilebilir ve ayrımcı olmayan yollar sağlamalıdır.
- 21.4. Devletler, bireysel parseller arasındaki sınır anlaşmazlıklarını çözmek, teknik uzmanlıkları dâhilinde uygulayıcı kurumları kullanmayı düşünebilir. Kararlar yazılı olarak ve objektif muhakemelere dayalı olarak verilmeli ve yargı mercilerine itiraz hakkı bulunmalıdır.
- 21.5. Devletler, uyuşmazlık çözüm süreçlerinde yolsuzluğu önlemek için çaba göstermelidir.
- 21.6. Devletler, uyuşmazlık çözüm mekanizmalarını sağlarken, ayırım yapmaksızın herkesin adalete güvenli erişimini sağlamak için savunmasız ve marjinalleştirilmiş kişilere hukuki yardım sağlamaya çalışmalıdır. Yargı makamları ve diğer organlar, personelinin bu tür hizmetleri sağlamak için gerekli beceri ve yeterliliklere sahip olmasını sağlamalıdır.

22. Sınır aşan konular

- 22.1. Devletler, ulusal sınırları aşan arazi, balıkçılık ve ormanlarla ilgili mülkiyet konularını ele alırken, uygun mekanizmalar çerçevesinde ve etkilenen tarafların katılımıyla işbirliği yapmalıdır. Devletler, tüm eylemlerinin ulusal ve uluslararası hukuk kapsamındaki mevcut yükümlülükleriyle, bölgesel ve uluslararası belgeler kapsamındaki gönüllü taahhütleriyle tutarlı olmasını sağlamalıdır. Mülkiyet haklarına ilişkin sınıraşan konuların ortaya çıktığı Devletlerde, taraflar kendi topraklarında göç eden nüfusun mülkiyet haklarını, geçim kaynaklarını ve gıda güvenliğini korumak için birlikte çalışmalıdır.
- 22.2. Devletler ve diğer taraflar, meralar veya çobanların mevsimlik göç yolları ve uluslararası sınırları aşan küçük ölçekli balıkçılık avlanma alanları gibi sınır ötesi mülkiyet konularının anlaşılmasına katkıda bulunmalıdır.
- 22.3. Uygun olduğu durumlarda, Devletler, ulusal ve uluslararası hukuk kapsamındaki mevcut yükümlülüklerle uygun olarak ve geçerli bölgesel ve uluslararası belgeler kapsamındaki gönüllü taahhütlere gereken dikkate alarak, mülkiyet hakkı yönetişiminin yasal standartlarını uyumlu hale getirmelidir. Mümkünse, ilgili bölgesel organlar ve etkilenen taraflarla koordine edilmelidir. Devletler, etkilenen tarafların uygun şekilde katılımıyla, uluslararası sınırları aşan kullanım haklarını yönetmek için mevcut uluslararası önlemleri geliştirmeli veya güçlendirmelidir. Uygun olduğu durumlarda, ilgili bölgesel organlarla koordinasyon içinde olmalıdırlar. Bu, özellikle geçim kaynaklarını ve paragraf 4.8 uyarınca etkilenen herkesin haklarını korumak için yapılmalıdır.

BÖLÜM 6 İklim Değişikliğine ve Acil Durumlara Reaksiyon

Bu bölüm, iklim değişikliği, doğal afetler ve çatışmalar bağlamında arazinin mülkiyet yönetimini ele almaktadır.

23. İklim değişikliği

- 23.1. Devletler, çiftçilere, küçük ölçekli gıda üreticilerine ve kırılgan şartlarda yaşayan insanlara vurgu yaparak, etkilenmesi muhtemel tüm bireylerin, arazi üzerindeki meşru mülkiyet haklarına saygı gösterilmesini ve yasalarla korunmasını sağlamalı ve iklim değişikliği çerçeve anlaşmaları kapsamında, iklim değişikliğinin etkilerini önlemek ve bunlara hazırlıklı olmak amacıyla politikalar, stratejiler ve eylemler belirlemelidir.
- 23.2. Devletler, iklim değişikliği nedeniyle yerinden edilmiş tüm insanların, kadın ve erkeklerin katılımıyla ve istişare içinde stratejiler ve eylemler hazırlamaya ve uygulamaya çalışmalıdır. Yerinden edilmiş kişiler için alternatif arazi ve geçim kaynağı sağlanmalıdır ki başkalarının geçim kaynaklarını tehlikeye atılmasın. Ayrıca küçük adalara ve diğer gelişmekte olan devletlere özel yardım sunmayı düşünebilirler.
- 23.3. Devletler özellikle de çiftçiler, küçük ölçekli gıda üreticileri ve mülkiyet haklarına sahip kırılgan şartlardaki insanlara, danışma ve katılım ilkelerine uygun olarak, iklim değişikliğinin etkilerinin azaltılması ve uyum programlarının müzakerelerine katılımlarını kolaylaştırmalıdır.

24. Doğal afetler

- 24.1. İlgili tüm taraflar, doğal afetlere hazırlık, önlem ve müdahale aşamalarında arazi mülkiyet haklarının da ele alınmasını sağlamalıdır. Mekânsal planlama da dâhil olmak üzere mülkiyete ilişkin düzenleyici çerçeve planlanırken, doğal afetlerin potansiyel etkilerini azaltmaya ya da önlemeye yönelik tedbirleri de içermelidir.
- 24.2. Devletler, tüm eylemlerinin, ulusal ve uluslararası hukuktaki yükümlülükler ile bölgesel ve uluslararası belgeler kapsamındaki gönüllü taahhütlerle tutarlı olmasını sağlamalıdır.
- 24.3. Devletler, afet önleme ve hazırlık programlarında mülkiyet hakkını da ele almalıdır. Meşru mülkiyet haklarına ilişkin bilgiler toplanırken, bu Rehberdeki danışma ve katılım ilkeleriyle tutarlı olmasına dikkat edilmelidir. Mülkiyet hakkıyla ilgili kayıtlar doğal afetlerden korunacak şekilde saklanmalıdır. Devletler, doğal afetler nedeniyle yerinden olabilecek kişilerin, geçici olarak yerleştirilebileceği alanları belirlemeli, bu alanlarda mülkiyet güvenliğini sağlanmasına yönelik kurallar oluşturulmalıdır.
- 24.4. Devletler ve ilgili taraflar, acil müdahale aşamasında mülkiyet konusunu ele almalıdır. Yerinden edilmiş kişiler için herhangi bir alternatif arazi ve geçim kaynağı sağlanması durumunda, başkalarının hakları ve geçim kaynakları tehlikeye atılmamalıdır. Yerinden

edilmiş kişilerin meşru mülkiyet hakları da tanınmalı, saygı gösterilmeli ve korunmalıdır. Mülkiyet hakları ve yetkisiz kullanımla ilgili bilgiler, etkilenen tüm kişilere dağıtılmalıdır.

- 24.5. Devletler ve ilgili taraflar, yeniden yapılanma aşamasında mülkiyet konusunu ele almalıdır. Geçici olarak yerinden edilmiş kişilere, geldikleri yere gönüllü, güvenli ve onurlu bir şekilde dönmeleri için yardım edilmelidir. Mülkiyet haklarına ilişkin anlaşmazlıkları çözmek için araçlar sağlanmalıdır. Parsel ve diğer mekânsal birimlerin sınırlarının yeniden oluşturulacağı durumlarda, bu Rehberdeki danışma ve katılım ilkeleri dikkate alınmalıdır. İnsanlar geldikleri yere geri dönememeleri halinde, kalıcı olarak başka bir yere yerleştirilmelidir. Bu şekildeki yerleştirmelerde, yerinden edilmiş kişilerin haklarını ve geçim kaynaklarını tehlikeye atmayacak şekilde alternatif arazilere ve geçim kaynaklarına güvenli erişimlerinin sağlanması için ev sahibi kişilerle müzakere edilmelidir.

25. Arazinin mülkiyetine ilişkin çatışmalar

- 25.1. İlgili tüm taraflar arazinin mülkiyeti konusundaki problemlerini çözmek ve önlemek için çaba sarf etmeli, çatışma öncesinde, esnasında ve sonrasında uluslararası insancıl hukuka uygun ortam sağlanmalıdır.
- 25.2. Devletler, tüm eylemlerinde, ulusal ve uluslararası hukuktaki yükümlülükler ile bölgesel ve uluslararası belgeler kapsamındaki gönüllü taahhütlerle tutarlı olmalıdır. Çatışmalar sırasında ve sonrasında devletler, meşru mülkiyet haklarıyla ilgili geçerli uluslararası insancıl hukuka saygı göstermelidir.
- 25.3. Mülkiyet sorununun çatışmaya yol açmaması için tüm taraflar, bu tür sorunları barışçıl yollarla çözmek için adımlar atmalıdır. Devletler, ayrımcılığı ve çatışmalara neden olabilecek diğer faktörleri ortadan kaldırmak için ilgili politika ve yasaları gözden geçirmelidir. Devletler, arazi üzerindeki mülkiyet haklarına ilişkin anlaşmazlıkları anında çözmek için adil, güvenilir, cinsiyete duyarlı, erişilebilir ve ayrımcı olmayan şekilde geleneksel ve diğer yerel mekanizmaları kullanmayı düşünebilir.
- 25.4. Çatışma çıktığında, devletler ve diğer taraflar mevcut meşru mülkiyet haklarına saygı duymaya ve bunları korumaya çalışmalı, bu hakların diğer taraflarca ortadan kaldırılmamasını garanti etmelidir. Devletler, ilgili ulusal ve uluslararası hukuk kapsamındaki mevcut yükümlülüklerle uygun olarak, arazinin kendi toprakları içinde, zoraki ve/veya şiddet yoluyla elde edilen mülkiyet haklarını tanınamamalıdır. Mülteciler, yerinden edilmiş kişiler ve çatışmadan etkilenen kişiler, ev sahibi kişilerin mülkiyet hakları gözetilerek güvenli şekilde yerleştirilmelidir. Mülkiyet hakkı ihlalleri belgelenmeli, gerekirse daha sonra düzeltilmelidir. Mülkiyet haklarına ilişkin resmi kayıtlar, ihlal durumunda kanıt olarak kullanılmak, düzeltmeleri kolaylaştırmak üzere, bozulma ve hırsızlığa karşı korunmalıdır. Bu tür yazılı kayıtların bulunmadığı durumlarda ise sözlü tarihler, tanıklıklar dâhil olmak üzere cinsiyete duyarlı bir şekilde, mevcut mülkiyet hakları en iyi şekilde belgelendirilmelidir. Mültecilerin ve yerinden edilmiş kişilerin meşru

mülkiyet hakları tanınmalı, saygı gösterilmeli ve korunmalıdır. Mülkiyet hakları ve yetkisiz kullanımla ilgili açıklayıcı bilgiler, etkilenen tüm kişilere dağıtılmalıdır.

- 25.5. Devletler ve diğer taraflar, çatışma sona erdiğinde, mülkiyet sorunlarını cinsiyet eşitliği temelinde ve etkilenen insanlar için kalıcı çözümleri destekleyecek şekilde çözüme kavuşturmalılar. Tazminin mümkün olduğu durumlarda UNHCR ve diğer ilgili ajansların yardımıyla, mültecilere ve yerinden edilmiş kişilere yürürlükteki uluslararası standartlara uygun olarak, gönüllü, güvenli ve onurlu bir şekilde eski yerlerine dönmeleri için yardım edilmelidir. Tazminat, rehabilitasyon ve onarım prosedürleri ayrımcı olmamalı, cinsiyete duyarlı olmalı ve geniş çapta duyurulmalı ve tazminat talepleri derhal işleme konulmalıdır.
- 25.6. Tazminin mümkün olmadığı durumlarda, mülteciler ve yerinden edilmiş kişiler için alternatif arazi ve geçim kaynaklarına güvenli erişim sağlanması, yeniden yerleşimin başkalarının geçim kaynaklarını tehlikeye atmamasını sağlamak için ev sahibi kişilerle müzakere edilmelidir. Mümkün olduğunda dular ve yetimler de dâhil olmak üzere kırılğan kişilerin araziye güvenli erişimi konusunda özel prosedürler sağlanmalıdır.
- 25.7. Politikalar ve yasalar önceden var olan ayrımcılığın yanı sıra çatışmalar sırasında ortaya çıkan ayrımcılığı da ele alacak şekilde gözden geçirilmelidir. Gerekli olduğunda, mülkiyet yönetimi için gerekli hizmetleri sunmak üzere ilgili kurumlar yeniden yapılandırılmalıdır.

BÖLÜM 7 Tanıtım, Uygulama, İzleme Ve Değerlendirme

- 25.8. Bu İlkelerin gönüllülük esasına dayalı olarak, devletler uygulama, izleme ve değerlendirme konularında sorumluluk taşırlar.
- 25.9. Devletler, bu İlkelerin uygulanması konusunda işbirliği yapmak üzere yerel, ulusal ve bölgesel düzeylerde çok paydaşlı platformlar ve çerçeveler oluşturmaya veya mevcut olanları kullanmayı teşvik eder. Ayrıca, kendi yargı alanlarındaki uygulamayı izlemek ve değerlendirmek; arazi mülkiyet yönetimindeki iyileştirmelerin yanı sıra gıda güvenliğinin ve yeterli gıdaya erişim hakkının ulusal gıda güvenliği bağlamında ve sürdürülebilir kalkınma bağlamında etkilerini değerlendirmek amacıyla işbirliği yapmaları teşvik edilir. Bu süreç, kapsayıcı, katılımcı, cinsiyet duyarlı, uygulanabilir, maliyet etkili ve sürdürülebilir olmalıdır. Bu görevleri yerine getirirken, devletler bölgesel ve uluslararası kuruluşlardan teknik destek talep edebilirler.
- 25.10. Kalkınma ortakları, Birleşmiş Milletlerin uzman kuruluşları ve bölgesel kuruluşlar, Güney-Güney işbirliği de dâhil olmak üzere, devletlerin bu kılavuzu uygulamaya yönelik gönüllü çabalarını desteklemeye teşvik edilir. Bu destek, teknik işbirliği, mali yardım, kurumsal kapasite geliştirme, bilgi ve tecrübe paylaşımı, ulusal mülkiyet politikalarının oluşturulmasına yardım ve teknoloji transferi gibi unsurları içerebilir.
- 25.11. Dünya Gıda Güvenliği Komitesi, ilgili tüm aktörlerin birbirlerinin deneyimlerinden öğrendiği ve bu Rehberin uygulanmasına yönelik ilerlemeyi ve bunların uygunluğunu, etkinliğini ve etkisini değerlendirdiği küresel bir forum olmalıdır. Bu nedenle, Dünya Gıda

Güvenliği Komitesi Sekreterliđi, Danışma Grubu ile işbirliği içinde, bu rehberin uygulanmasındaki ilerlemeler hakkında Dünya Gıda Güvenliği Komitesine rapor vermeli ve bunların etkilerini ve mülkiyet yönetiminin iyileştirilmesine katkılarını değerlendirmelidir. Bu tür raporlar evrensel olmalı ve diğerlerinin yanı sıra bölgesel deneyimleri, en iyi uygulamaları ve öğrenilen dersleri içermelidir.

- 25.12. Sivil toplum kuruluşları ve özel sektör de dâhil olmak üzere tüm taraflar, bu Rehberin ulusal öncelikler ve bağlamlara uygun olarak tanıtılması ve uygulanması için işbirliğine teşvik edilir. Tüm taraflar, uygulamaları iyileştirmek için sorumlu görev yönetişimi hakkında bilgi yaymaya teşvik edilir.